

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΖ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 134 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1994 • ΚΙΣΛΕΒ - ΤΕΒΕΤ 5755

Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

Του Καθηγητή κ. ΑΝΤΩΝΗ ΛΙΑΚΟΥ

ΤΟ 1321, γράφει ένα χρονικό, «οι λεπροί ρίχτηκαν στην πυρά σχεδόν σ' όλη τη Φράντζα γιατί είχαν προετοιμάσει δηλητήριο για να εξοντώσουν όλο τον πληθυσμό». Το 1328 επαναλήφθηκαν οι ίδιες κατηγορίες εναντίον των λεπρών αλλά τώρα συνένοχοι τους θεωρήθηκαν οι Εβραίοι. Ρίχτηκαν και αυτοί σε ομαδικές πυρές. Κάποιοι μάλιστα ομολόγησαν ότι αρχηγός της συνωμοσίας για την εξόντωση των χριστιανών ήταν ο αργαργνός βασιλιάς της Γρανάδας.

ΤΟ 1347, ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ από τη Σικελία, διαδόθηκε στην Ευρώπη η πανούκλα· ο Μαύρος Θάνατος. Υπεύθυνοι θεωρήθηκαν αρχικά οι Εβραίοι. Αργότερα ενοχοποιήθηκαν οι περιπλανώμενοι φτωχοί και ζητιάνοι. Πάμπολλοι τέλειωσαν την άθλια ζωή τους στην πυρά ή στον βρόγχο. Για τους Φραντσέζους, στη θέση του υποκινητή της συνωμοσίας, αντί του αργαργνού βασιλιά, μπήκε μια μορφή που θύμιζε τον βασιλιά της Ινγκλιτέρας. Είχε αρχίσει άλλωστε ο εκατονταετής πόλεμος. Εξήντα χρόνια αργότερα ο κατάλογος των συνωμοτών εμπλουτίστηκε με χριστιανούς συνένοχους των Εβραίων και του Σατανά. Ήταν οι μάγοι και οι μάγισσες. Στη συνέχεια παντός είδους αιρετικοί. Και οι κατηγορίες αυγάζιζαν. Δεν δηλητηριάζαν μόνο τα νερά, ούτε έσπερναν μόνο το θανατικό. Τρέλαιναν τους ανθρώπους, έκαναν τις γυναίκες να αποβάλλουν, τους άνδρες άγονους, τις αγελάδες στέρφες, τις σοδειές να καταστρέφονται. Τέλος το πιο φοβερό: στις τελετουργίες τους έτρωγαν παιδιά ή τους έπιναν το αίμα.

ΤΟ 1849, ΣΤΗΝ ΘΩΩΝΙΚΗ ΑΘΗΝΑ εκδόθηκε ένα βιβλίο με τίτλο «Φωνή ορθόδοξος και σπουδαία, περιεκτική πολλών γνώσεων και τα μέγιστα περίεργος εις ανακάλυψιν της κατά των Ορθόδοξων επιβουλής...». Συγγραφέας ο Κοσμάς Φλαμιάτος από την Κεφαλονιά. Για τον Φλαμιάτο, μια τεράστια συνωμοσία εξυφαινόταν από τον Αντίχριστο για την καταστροφή της Ορθοδοξίας. Εγκέφαλος η «λουθηροκαλβινική» Αγγλία. Οι πλόκαμοι έφταναν ως τον τελευταίο χωροφύλακα, αφού είχαν τυλίξει όχι μόνο το ελληνικό βασίλειο, αλλά και την ομόδοξο Ρωσία. Όργανα: η «φραμασωνία», ο «φωτισμός» (Διαφωτισμός), η ελευθερία, ο «εξευγενισμός», αλλά επίσης και οι εμπορικές σχέσεις με τους ξένους, η μονοκαλλιέργεια της σταφίδας, η δημιουργία νέων καταναλωτικών αναγκών,

οι σπουδές στο εξωτερικό και η γλωσσομάθεια, η δημόσια εκπαίδευση, το σύνταγμα, η νομοθεσία κ.λπ. Ακόμη, η Αγγλία είχε δημιουργήσει «διά των Γάλλων» τη Φιλική Εταιρεία και υποκινήσει την Ελληνική Επανάσταση, ενώ η ίδια ακολουθούσε φιλότουρκη πολιτική. Σκοπός της να εξοντώσει το ελληνικό έθνος, να το περιορίσει στην Πελοπόννησο την οποία θα προσέδενε αργότερα στα Επτάνησα ως αποικία της. Το γεγονός ότι τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν έτσι δεν εμπόδισε επανεκδόσεις του βιβλίου ως και το 1976.

ΤΟ 1993, ΣΕ ΕΝΑ ΜΟΝΟΦΥΛΛΟ που μπορούσε να βρει κανείς σε πολυσύχναστα μέρη στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, διάβαζε: Γιατί ο πόλεμος στη Σερβία; Γιατί δεν λύνεται το Κυπριακό; Γιατί η ΕΟΚ πιέζει για τις νέες ταυτότητες (μόνο στην Ορθόδοξη Ελλάδα); Γιατί ο ψευτομακεδών Γκλιγκόροφ παίζει αυτό το παιχνίδι; Γιατί ο Πάπας, η ΕΟΚ και η Εβραϊομασωνία δεν θέλουν οι ελληνικές ταυτότητες να γράφουν Χριστιανός Ορθόδοξος; Η απάντηση δινόταν λίγες γραμμές πιο κάτω: «Διότι αν διαλυθεί ο σερβικός στρατός, η Τουρκία πλέον θα ξεθαφτεί και θα χτυπήσει την Ελλάδα, τον αιώσιο αντίπαλό σας. Εσείς θα πουλάτε όπλα να θησαυρίζετε αιματοκυλώντας τα ορθόδοξα κυρίως κράτη γιατί αυτά έχουν την Αλήθεια (...) που σας ξεσκεπάζει το σχέδιο της παγκόσμιας κυριαρχίας σας με αρχηγό τον Αντίχριστο, τον άνθρωπο του 666 που πυρετωδώς ετοιμάζετε σαν ηγέτη της ΕΟΚ. Παμπόνηροι αυτά σχεδιάζετε με τον Πάπα και τις λέσχες της Ρώμης και της Μπίλντενμπεργκ».

ΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΥΤΑ είναι τυχαία. Θα μπορούσαν στη θέση τους να ειπωθούν άλλες ιστορίες. Για τους Ιησουήτες και τους Πανολαβιστές, για τη CIA και τον κομμουνιστικό δάκτυλο, για τη διεθνή της τρομοκρατίας. Οι πρωταγωνιστές, τα όργανα και οι στόχοι αλλάζουν. Η γραμματική της συνωμοσίας όμως παραμένει. Μπορεί να συνδέει ένα ετερόκλητο πλήθος από αιτίες και αποτελέσματα. Η λογική συνέπεια δεν την απασχολεί. Δεν έχει σημασία αν η πανούκλα, την οποία υποτίθεται ότι οι Εβραίοι διέδιδαν, αποδεκάτιζε και τους ίδιους. Στη συνωμοτική αντίληψη της ιστορίας δεν υπάρχουν αντιφάσεις, πολλαπλότητα αιτιών. Όλα αυτά γεφυρώνονται από τη διαβολική πανουργία. Διαφορετικά τι συνωμοσία θα ήταν;

Συνέχεια στην σελ.20

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: ΧΙΟΣ, η είσοδος του Κάστρου, τόπου διαμονής των Εβραίων προ του 1881.

(Η συνωμοσία ισοπεδώθηκε στον σεισμό του 1881).

Φωτ. Χρ. Μουτάφη

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΙΔΕΩΝ ΤΟΥ ΜΑΪΜΟΝΙΔΗ

Του κ. ΛΑΖΑΡΟΥ ΧΟΥΜΑΝΙΔΗ
Ομοτίμου Καθηγητού του Πανεπιστημίου Πειραιώς

1. Κατά την εποχήν που επηκολούθησε το απόγειον του αραβικού κόσμου (11ος-12ος αιών) ενεφανίσθησαν εις τούτον σπουδαίοι Άραβες νομομαθείς και φιλόσοφοι διά να δημιουργήσουν προϋποθέσεις εμφανίσεως και ετέρων σπουδαίων στοχαστών και μετά την περίοδον ταύτην. Κατά την πρώτην περίοδον του θριάμβου του Ισλάμ διεκρίθησαν ο Abu Bakr Muhammad Al-Turtushi (1059-1126), ο Anebas (1086-1138), ο γνωστός εις την χριστιανικήν Ευρώπην ως Αβερρόης (1126-1198) και κατά την δευτέραν περίοδον ο Ibn-Jaldzun (1332-1406), ο Ibn Asim Al-Sakati (1359-1426) κ.ά. Πλείστοι όσοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι ανωτέρω Άραβες φιλόσοφοι μελετήσαντες τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και ιδίως τον Αριστοτέλην και δεχθέντες την επίδρασιν τούτου διέδωσαν διά μέσου της Ιβηρικής τας ιδέας του εις την Δ. Ευρώπην. Και τούτο μεν είναι αληθές όπως αληθές είναι ότι, μετά την πώσιν του Βυζαντίου, οι Έλληνες φιλόσοφοι της αρχαιότητος και η συνεχισθείσα ελληνική κουλτούρα του Βυζαντίου κατέστησαν γνωστοί υπό των καταφυγόντων εις την Δύσιν Ελλήνων Λογίων.

Είναι όμως εξ' ίσου αληθές ότι τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και φυσικά τον Αριστοτέλην, οι Άραβες edidáχθησαν το πρώτον υπό των Εβραίων, τούτων δε σπουδαίος διδάσκαλος, υπήρξεν ο Isaak Ben Jacob, γνωστός ως Alfasi, ο οποίος το 1104 διηύθυνε την Ακαδημίαν της Lucena, καθώς και ο διαδεχθείς τούτον Jose ben Migash. Ανώτερος όμως τούτων υπήρξεν ο Asher ben Yehiel (1250-1327) εγκατασταθείς εις Τολέδον (1303) και τον οποίον το έργον «Turim» υπήρξεν αφετηρία εμβρι-

θών μελετών διά να καταστή ο ακρογωνιαίος λίθος του κλασσικού εβραϊκού Κώδικος των Νόμων -μέχρι του 14ου αιώνος- του Abraham ben Salomon ben Adret, ο οποίος απέθανε αφήσας μέγα πνευματικόν έργον εις Γκερόνα⁽¹⁾. Το αναφερθέν έργον τούτο υπεκατεστάθη από το «Shulhan Aruh» τον José Caro de Toledo (1481-1575). Έτι όμως ανώτερος των αναφερθέντων υπήρξεν ο Moisés ben Maimon (1135-1204), ο γνωστός υπό το ελληνικόν όνομα Μαΐμονιδης.

Δεν πρέπει δε να μας ξεχνίει η κατάληξις «ίδης» διότι πολλοί Εβραίοι εκχριστιανισθέντες την προσέθεσαν εις τα ονόματά των και διότι πολλοί Εβραίοι προετίμων, κατά την εν λόγω ιστορικήν περίοδον αλλά και κατόπιν, να εξελληνίζουν τα ονόματά των προς αποφυγήν των διώξεών των. Δεν πρέπει άλλωστε να μας διαφεύγει το γεγονός ότι με την κατάκτησιν της Κορδούνης (1148) υπό των Αλμοαδών, η σπάθη των μουσουλμάνων επέτεσεν επί της κεφαλής χριστιανών και εβραίων. Τότε ήτο που η οικογένεια του Μαΐμονιδη διέφυγεν από την Ανδαλουσίαν διά να εγκατασταθή εις Φεζ, ότε ο ισραηλίτης φιλόσοφος ήτο ηλικίας τριάντα

ετών. Ένεκα όμως των γνώσεών του και δη των ιατρικών, ο Μαΐμονιδης, ανήλθεν εις το αξίωμα του ιατρού του Χαλίφου, εν συνεχεία ίδρυσε εις Φουστα, πόλιν ιδρυθείσαν υπό του Χαλίφου Ομάρ Α' (634-644), ο οποίος διαδέχθη τον πενθερόν του Μωάμεθ και διάδοχον του Αμπού-Μπεκρ (632-634) και ο οποίος Ομάρ edolofáκηθη.

Εις την Ιβηρικήν Χερσόνησον ο ιστορικός της οικονομίας θα συναντήσει τα φώτα της κουλτούρας ισλαμικής.

εβραϊκής και χριστιανικής. Ενταύθα δεν πρόκειται να αναφερθώ επί του θέματος αυτού, ξένου προς το αντικείμενον του παρόντος άρθρου.

2. Ο Μαΐμονιδης είναι τέκνον της εβραϊκής κουλτούρας δεχθείς βεβαίως εν τινί και την επίδρασιν των δύο άλλων. Ο Μαΐμονιδης ανέπτυξε τας ιδέας του εις την Κορδόυν, της οποίας το Χαλιφάτον (711-1060) ήτο και το μεγαλύτερον εκείνων του Μαρόκου και της Τυνησίας γνωρίσασα την άνθησιν των Γραμμάτων, των Τεχνών και του πλούτου. Η Κορδόυν ήτο η πολυπληθέστερα πόλις των αραβικού κόσμου εις την Δύσιν αριθμούσα πλέον των 500.000 κατοίκων, ο δε πλούτος της υπερείκασκε τα όρια και της πλέον τολμηράς φαντασίας.⁽²⁾

3. Όσον αφορά περί των ιδεών, κουλτούρας και οικονομίας των Εβραίων αντλώνμεν γνώσεις επί αυτών εκ των ιερών βιβλίων του Talmoud (500 π.Χ.). Και αναφερόμεθα εις το Ταλμουδ διότι η εβραϊκή κουλτούρα έχει την σφραγίδα θρησκευτικού χαρακτήρος. Αυτό δε είναι ευεξηγήτον εκ της προσπάθειας του λαού των να φθάσουν υπό τον ηγήτορά των και Μέγαν Μύστην Μωυσήν εις την γην της Επαγγελίας και εν συνεχεία να ανθέξουν εις τας επιδρομάς των διαφόρων κατακτητών, οι οποίοι διήρχοντο δι' αυτής, βραδύτερον δε εις τας κατ' αυτών διώξεις υπό των χριστιανών και ιδιαιτέρως της Δυτικής Παπικής Εκκλησίας. Βεβαίως κατά προέκτασιν φθάνομεν και μέχρι των ημερών μας, αφού τα ανομολόγητα ολοκαυτώματα του 20ού αιώνος καλύπτουν τα μαρτύρια τα οποία υπέστη ο λαός ούτος από της εποχής της διασποράς του. Όθεν, αι οικονομικαί ιδέαι των Εβραίων στηρίζονται επί των εντολών του Θεού και των ακολουθησάντων ιερών κειμένων και προφορικής διδασκαλίας του Μωυσέως. Δεν πρέπει να λησμονώμεν ότι οι Εβραίοι, από γενάρχου των Αβραάμ, ο οποίος ήλθεν εκ της πόλεως Ουρ (2.200 π.Χ.) της Σουμερίας διά να εγκατασταθεί εις Παλαιστίνην, ήτο λαός ημινομός (half-breed) εισελθών εις Αίγυπτον πιθανόν μετά των νομάδων Χιτώς (1650 π.Χ.)⁽³⁾ και να εγκατασταθή εις την περιοχὴν Γκόχσεν. Μετά την έξοδον και τας περιτετείας των επί τεσσαράκοντα έτη, ο λαός ούτος εγκατεστάθη τελικώς εις την γην των πατέρων του, όπου και εκ των απογόνων λαών εξέμαθε διάφορα επαγγέλματα, εν συνεχεία δε μετά την βαβυλωνιακὴν αιχμαλωσίαν (586-558 π.Χ.), ότε απηλευθερώθη υπό του Κύρου (558 π.Χ.) και επανήλθεν εις την πατρίδα του, οι Εβραίοι ήσαν επιδέξιοι έμποροι και γνώσται πλείστων επαγγελμάτων. Έκτοτε επίστευον και εις την αθανασίαν της

ψυχής. Εις την Βίβλον συναντῶμεν χωρία καταδικάζοντα την τοκολησίαν μεταξύ των Εβραίων, την μεταξὺ των δουλείαν και του θεσμού του παροίκου αλλά και το σεβασμόν εις την εργασίαν.⁽⁴⁾

4. Ο Μαΐμονιδης ευρίσκεται υπό την επίδρασιν του Αριστοτέλους προσπαθών όπως διά της γνώσεως συλλάβη τον ύστατον λόγον των όντων, θέσις η οποία απέχει από την διά τη αποκαλύψεως σύλληψιν του Λόγου. Ο Μαΐμονιδης κατ' αυτόν τον τρόπον χωρίς να απομακρύνεται της Ιεράς παραδόσεως του Ταλμουδ εδέχετο και την επίδρασιν και φιλοσοφικών θέσεων και δη των Γνωστικών. Ένεκα τούτου ο Μαΐμονιδης προσπαθεί να συνδυάση το «Talmoud», το οποίον περιλαμβάνει γραπτόν και προφορικόν λόγον του Θεού αποκαλυφθέντα εις τον Μωυσήν και διδασθέντα υπ' αυτού περί της Πεντατεύχου εις τον αδελφόν του Ααρών και τους εβδομήκοντα Λευίτας. Δυστυχώς με την πάροδον των αιώνων η προφορική εκείνη παράδοσις δεν διεσώθη ως αυτή ήτο εξαρχής, αλλά περιελήφθησαν κατά πρότον τα διασωθέντα εκ του χρόνου εις το ιερόν βιβλίον «Mishna» (το οποίον σημαίνει επανάλειψις) και το οποίον με το κατόπιν ακολουθήσαν ιερόν βιβλίον «Gemara» συνιστούν το «Ταλμουδ».

Ο Μαΐμονιδης, έγραψε πλείστα όσα συγγράματα έχων ως βάσιν το κυριώτερόν του, τον «Κώδικα»⁽⁵⁾, ο οποίος περιελάμβανε πηγάς εκ της Βίβλου, της «Mishna», της συμπληρώσεώς της διά της «Gemara» και του «Talmoud».

Αναφερόμενοι εις τας οικονομικάς ιδέας του Μαΐμονιδή δυνάμεθα να τας ταξινομήσωμεν ως εξής⁽⁶⁾: α) Οικονομικαί Επιστήμαι και Δίκαιον, β) Οικονομική σκέψις και δικαιοσύνη, γ) ατομική και κοινοτική ιδιοκτησία, δ) δικαία τιμή αγαθών και υπηρεσιών, ε) χρήμα και Τράπεζαι, στ) ελευθερία της εργασίας και δουλεία.

Ο Μαΐμονιδης εξετάζει πάντα ταύτα -ως ελέγχθη- υπό την σοφίαν του Ταλμουδ. Ούτος συνεπώς, ασχολείται με το Ταλμουδ. Προσέτι ο Μαΐμονιδης δέχεται το υπό του Αριστοτέλους λεχθέν ότι ο άνθρωπος είναι «κοινωνικόν ον». Διά τον λόγον τούτον αναφορικώς με το φαινόμενον της αξίας των αγαθών δεν εξετάζει πόσον είναι επιθυμητόν ή μη ένα αγαθόν διά κάποιον άτομον, αλλά τι η κοινωνία κρίνει περί της αξίας τούτου. Κατ' αυτόν τον τρόπον ο Μαΐμονιδης προ του Ferdinando Galiani (1728-1787) (Della Moneta, 1751) - ο οποίος αναφερόμενος εις την κοινωνική εκτίμησιν (voce) φρονεί ότι αυτή εν εσχάτη αναλύσει προσδιορίζει και την οικονομικήν αξίαν⁽⁷⁾ -δέχεται την επίδρασιν του «κοινωνικού ελέγχου»- διά να χρησιμοποιήσω όρον του

Durkheim- προς καθορισμόν της αξίας αγαθών και υπηρεσιών. Η διαφορά όμως του Μαΐμονίδη με τον Galiani συνίσταται ότι φρονεί πως η κοινωνική εκτίμησης αυτή συνδέεται με την ποσότητα της καταβληθείσης εργασίας διά την παραγωγήν ενός αγαθού. Ούτως, ο Μαΐμονίδης, προ του Adam Smith (1776), καταδεικνύει την σημασίαν της εργασίας, έτι και διά τον πλούτον ενός Έθνους και την απόδοσιν της κατά ποσότητα επί τη βάσει του καταμερισμού της. Η εργασία όμως -ως ισχυρίζεται ο Μαΐμονίδης- απαιτεί και δικαίαν αμοιβήν, ως είναι δικαία και η υπό της κοινωνικής εκτίμησης καθωριζόμενη τιμή εν τη αγορά. Πρέπει δε να είναι δικαία η τιμή της εργασίας όχι μόνον διά λόγους ηθικής αλλά και διά λόγους αποδόσεως της και διατηρήσεως της εις καλήν ποιότητα. Παρά ταύτα, ο Μαΐμονίδης αν και επηρεάζεται υπό του Αριστοτέλους δεν ομιλεί περί «κόστους εξαρτήσεως» ως ο Σταγειρίτης έθιξε και την πλευρά αυτήν (Ρητορική Ι,9).

Όσον αφορά εις την ατομικήν ιδιοκτησίαν αυτή κατά Μαΐμονίδη, είναι ιερόν δικαίωμα του ανθρώπου εξ εργασίας -μόχθου του προερχόμενον, συνάμα δε δέχεται ούτος και την κοινοτικήν ιδιοκτησίαν θεσμών υφιστάμενον ήδη παρά τοις Εβραίοις⁸), χάριν της γενικής ευημερίας και προόδου της κοινότητος (γαίαι ακαλλιέργητοι και απαραίτητοι όπως καλλιεργηθώσιν αλλά και πηγαί ύδατος δυνάμεναι να ποτίσουν γαίας πολλών κατοχών γης, μη επιτρεπομένης όμως της εκμεταλλεύσεώς των υπ' ενός και μόνον ιδιοκτήτου κ.λπ.).

Με την εν χρόνω επίδοσιν των Εβραίων εις το εμπόριον και το πλήθος των συναλλαγών αι οποίαι εκάλυπτον τον διατρεχόμενον υπό των εμπόρων αραβικόν κόσμον και την δημιουργίαν πολυπληθών αγορών, απ' ενός μεν δεν ήτο δυνατόν να διαφύγη του Μαΐμονίδη η ιδέα περί **δικαίας τιμής** -περί της οποίας ήδη ανεφέρθημεν- αλλά και η σημασία και διαμόρφωσις της αξίας του μέσου των συναλλαγών, καθώς και αι Τραπεζικαί εργασίαι.⁹). Όσον αφορά εις την **δικαίαν τιμήν** προς κατοχύρωσιν της ο Μαΐμονίδης προτείνει επιθεωρήτας του εμπορίου, των οποίων καθήκον -πλην της ικανοποιήσεως του περί δικαίας τιμής αισθήματος της κοινότητος- θα ήτο και η εποπτεία της καλής οργανώσεως των αγορών και της τοιαύτης επί μέτρων και σταθμών. Ως προς δε την αμοιβήν του κεφαλαίου -τον τόκον- εδέχετο την τοκοληψίαν όχι όμως μεταξύ των Εβραίων ακολουθών το «Ταλμούδ»... και ζήσετε ο αδελφός σου μετά σου» (37). Το αργύριόν σου ου δώσεις αυτώ επί τόκω και επί πλεονασμώ ου δώσεις τα βρώματά σου», υποστηρίζει όμως το: «Και θέλεις δανείζειν εις πολλά έθνη, ου δεν θέλεις δανείζεσθαι»¹⁰). Και ακριβώς η δυνατότης αυτή

διά την παροχήν δανείου και αντιπαροχήν εις τόκον ενίσχυσε την ικανότητα των Εβραίων διά την επί του χρηματός εμπορίαν. Ο Μαΐμονίδης όμως δεν παραλείπει να δικαιολογήσει την τοκοληψίαν ένεκα φόβου απώλειας του δανείου, όπερ τελικώς χωρούντος του 13ου αιώνος, προδρομόν της Αναγεννήσεως, την εδέχθησαν και αυτοί οι Σχολαστικοί συγγραφείς υπό την έννοιαν του *danum emergens*, ενώ εις την πράξιν και προ των Σταυροφοριών, υφίστατο η τοκοληψία, καθώς και κεκαλυμμένη τοιαύτη άμα τη ενάρξει των υπό μοναστηρίων¹¹).

Αξιοσημείωτον πάντως είναι ότι ενώ ο Μαΐμονίδης καταδικάζει την επί σωμάτων δουλείαν δέχεται τελικώς τον θεσμόν τούτον ως υφισταμένην κατάστασιν, τονίζων όμως την καλήν μεταχείρησιν του δούλου και την δυνατότητα λυτρώσεώς του, όταν ούτος καταστή δούλος εκ πειρατείας ή πολέμου, η δε εξαγορά του δούλου πρέπει να γίνεται -κατ' αυτόν- εις τιμήν ουχι πλέον εκείνης η οποία επικρατεί εις την αγοράν του δούλεμπορίου. Εις το «Ταλμούδ» καταδικάζεται η μεταξύ των Εβραίων δουλεία και υποχρεώνει την οικογένειαν του υποστά-ντος δουλείαν να τον απελευθερώσῃ. Προστάζει δε: «Εάν δε ταπεινωθῇ ο αδελφός σου παρά σοι, ου δουλεύσει σοι δουλείαν οικέτου». Οι δούλοι πάντως μετεβιβάζοντο κληρονομικώς από πατρός εις υιόν: «Και παις και παιδίσκη όσοι αν γέννονταί σοι, από των εθνών όσοι κύκλω σοι εισίν, απ' αυτών κτήσεσθε δούλον ή δούλην»¹²). Αι τιμαί δε αύται εις το ιερόν βιβλίον «Ταλμούδ» ποικίλλουν κατά ηλικίαν και γένος, ακριβοτέρας μεταξύ 20-60 ετών και χαμηλοτέρας της τιμής κάτω των 20 και άνω των 60 ετών. Το ίδιον δε υφίστατο διαχωρισμός τιμής μεταξύ άρρενος και θήλεος¹³).

	Ηλικία	Άρρεν	Θήλυ
Από	1-5 ετών	5 σίκλοι	3 σίκλοι
»	5-20 »	20 »	10 »
»	20-60 »	50 »	30 »
»	60 και άνω »	15 »	10 »

Πολλά θα ήδύναντο να λεχθούν ακόμη όσον αφορά εις την οικονομικήν σκέψιν του Μαΐμονίδη την οποίαν ούτος συνειδητώς υιοθέτησεν, καθώς και την επ' αυτού ασυνειδητώς επιδρασάσης εκ του περιβάλλοντός του, ο χώρος όμως ενός άρθρου είναι περιορισμένος, θα αρκεσθώμεν συνεπώς να κλείσωμεν τούτο δι' ολίγων κρίνοντες το έργον του φιλοσόφου.

5. Ο Μαΐμονίδης, κατά την εποχή του, προσέφερε μέγα πνευματικόν έργον εις τον υπό των μοιχαλμάτων κατακτηθέντα κόσμον και αι οποίαι πηγήν την

Περί των οικονομικών ιδεών του Μαΐμονιδη

έχουν τα ιερὰ κείμενα του «Ταλμούδ», ως ήδη ελέγχθη, συνεπικουρούμενα όμως εν τινί και από τον Αριστοτέλην. Και δεν πρέπει να μας διαφεύγη το γεγονός αυτό, αφού από Φίλωνος του Αλεξανδρέως (20-30 μ.Χ.) ήρχισεν η προσπάθεια των Εβραίων, οι οποίοι διακρίνονται διά την εκλεκτικότητά των όσον αφορά εις τας διαφόρους αντιλήψεις να αντλήσουν σοφίαν και εκ των Ελλήνων φιλοσόφων της αρχαιότητος. Εκείνος ο ερευνητής ο οποίος θα ασχοληθεί άνευ προκαταλήψεως με τοιούτου είδους θέματα θα εξεύρη πλείστα όσα σημεία κοινής συναντήσεως των λαών οι οποίοι έζησαν και ανέπτυξαν τον πολιτισμόν των εις την Νοτιοανατολικήν Λεβάντην της Μεσογείου και εις την ιστορικήν αυτήν θάλασσαν

γενικώτερον. Τούτο δε οφείλεται, πρέπει να το ομολογήσωμεν, εις την υπό του Μ. Αλεξάνδρου διαδοθείσαν κουλτούραν και κατόπιν επί Πτολεμαίων¹⁴⁾, ότε οι Εβραίοι ετύγχανον ελευθεριών, αι οποίαι συνεχίσθησαν και κατά την εποχήν του εξελληνισμού της Νέας Ρώμης, του Εβραίου Ελισσαίου διδάσκοντος ελευθέρως εις Θράκην διά να επωφεληθεί της διδασκαλίας τούτου ο Γρηγόριος Πλήθων ο Γεμιστός. Και μόνον όταν οι Σταυροφόροι εισήλθον εις την βασιλεύουσαν με την 4ην Σταυροφορίαν (1204) οι Εβραίοι κατεσφάργησαν ομού μετά των Ελλήνων και οι ναοί των εσυλήθησαν από μέρους των αυτοκληθέντων «στρατιωτών του Χριστού».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Marjorie Grice Hutchinson: *Approximación al pensamiento economico en Andalucía: de Seneca a finales del siglo VIII* edl. Libreria Agora S.A. Malaga 1990 σελ. 47-51.

2. Ιδρυτής του Χαλιφάτου των Ομμεϊνιδών της Κορδούης (711-1060) ήτο ο Αμπάδ-Αλ-Ραχμάν (756), ο μόνος επιζήσας εκ της σφαγής των Ομμεϊνιδών (661-750) υπό των Αββασιδών (750-1258). Περί της Οικονομίας των Αράβων εν γένει κατά τον Μεσαίωνα και της Οικονομίας του Χαλιφάτου της Κορδούης εις το σύγγραμμά μου: «Οικονομική Ιστορία και η Εξέλιξις των Οικονομικών Θεωριών» εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1980, Τόμ. Α' σελ. 438 κ.ετ.

3. Α.Θ. Χουμανίδης: *op.cit* σελ. 104-111.

4. Περί τούτων εις Βιβλόν: Λευιτικών Κεφ. ΚΕ/35, 36, 37, 40, 41.

5. Maimonides Moses «The Code of Maimonides» (Yale 1941-1951) Βιβλίον 13 «The Book of Civil Laws (γερ. I. J. Robinovitz, 1949).

6. Marjory Grice Hutchinson *op.cit.* σελ. 47

7. Περί τούτων και την θέσην μου έναντι εκείνης του Joseph Schumpeter (*History of Economic Analysis* ed. George Allen, Unwin Ltd, London 1963, σελ. 300-302) ο οποίος μάλλον αποκλίνει ότι κατά Galiani η εργασία ή μόχθος (*fatiga*) προσδιορίζει την αξίαν εις L. Houtmanidis: *The Paradox of Value* in Ferdinando Galiani «Festschrift fur Hermann Kellenbenz» (*Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege*) Verlag Klett-Cotta, Band IV 1978 Stuttgart σελ. 609.

8. Ο θεσμός αυτός ανάγεται από εγκαταστάσεως των Εβραίων εις την γην της Επαγγελίας, ότε διάγουν βίον είδος φελλάχων (λαών της τέντας) με έργειον ιδιοκτησίαν και κατοχήν ζώων (A. Lods: *Israel, des origines au milieu du XIII siècle avant notre ère* ed. Albin Michel, Paris 1949, σελ. 453).

9. Ονομαστοί τραπέζίται επί θριάμβου της Βαγδάτης, των Αββασιδών (750-1258) ήσαν και οι δανειοδόται Εβραίοι προς τον Χαλίφην, οι οποίοι συνεπεκόμησαν προϊόντος του χρόνου τεραστίας περιουσίας, εάν λάβωμεν υπόψην ότι εις εξ' αυτών εμπόρευον τριακοσίους φοίνικας επί της ταράσας του παλάτι-

ου του εντός ισαιθίμων κιβωτίων εκ καθαρού αργύρου (A. Mazaheri: *La Vie Quotidienne des Arabes*, ed. Librairie Hachette, Paris 1951 σελ. 303, Α. Χουμανίδης: *op. cit.* σελ. 463 E. Ashtor: *A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages* ed. W. Collins, Son, London 1971 σελ. 146 ένθα μέγας ούτος ιστορικός της οικονομίας διά την Μέσην Ανατολήν αναφέρει ολόκληρον γενεαλογικόν δένδρον Εβραίων τραπεζίτων (E. Ashtor: *op.cit.* σελ. 145-146).

10. Λευιτικών Κεφ. ΚΕ'

11. Α. Χουμανίδης: *op.cit.* Τόμ. Α' σελ. 517-518.

12. Λευιτικών Κεφ. ΚΕ' 2791-8, 44.

13. Περί τούτων και ανάλυσιν επ' αυτών εις A. Obrenstein-B. Gordon: *Quantitative Dimensions in human capital analysis in the Talmoudic Tradition* εις «Festschrift in honour of Lazaros Houtmanidis ed. University of Piraeus 1991 σελ. 275 κ. επ. Ο σίκλος αναφέρεται ως αποτιμώμενος εις χρυσόν και άργυρον [Γένεσις, Γ' 2, ΚΔ' 25, Χρονικών ή Παραλειπομένων (Α, 21,25)] (A. Chouraqui: *La Vie Quotidienne des Hebreux aux temps de la Bible*, Paris 1971 σελ. 134, 135, 136). Ο Αβραάμ αναφέρεται ως «πλούσιος σφόδρα κτήνεται και αργυρίω και χρυσίω» (Γένεσις ΙΓ' 2, ΚΔ' 35) ενώ ο Δαυίδ ως πληρώσας τον Ορνάϊ διά την άμυναν αυτού 600 σίκλους χρυσού διά σταθμίσεως (Χρονικών ή Παραλειπομένων Α', 21,25). Ως μέσον συναλλαγών, κατ' αρχήν, οι Εβραίοι εχρησιμοποιούν οβωλους χρυσού ή αργύρου και επί Νεεμία (5ος αιών), αργυρά νομίσματα βάρους 3.88 γραμ. Ως μέτρα εχρησιμοποιούν την μεγάλην παλάμην 0.525 και την μικράν 0.450 με μικροτέραν μονάδα τον δάκτυλον 0.0218 και μικρόν δάκτυλον 0.0187, ως βάση δε το τάλαντο (34.272 kgs), την μναν (571.200 γραμ.) και τον σίκλον 11.424 γραμ. (Α. Chouraqui: *Αυτόθι* Α. Χουμανίδης: *op. cit.* Τόμ. Α' σελ. 110). Ο Ch. Guinebert: *Le Monde Juifs*, Paris 1950 σελ. , αναφέρει ως πρότον κόψαντα νόμισμα Εβραίων εξελληνισθέντα ηγεμόνα ονόματι Φίλιππον του οποίου το νόμισμα εικόνιζε το πρόσωπόν του.

14. Περί τούτων ιδ. και «Χρονικά», Τόμ. ΙΖ' αρ. φυλ. 132, 1994 σελ. 3 κ. επ.

Από τη βράβευση της μνήμης της πριγκήπισσας Αλίκης με τον τίτλο της "Δίκαιας των Εθνών" από το Ίδρυμα Γιαντ Βασέμ της Ιερουσαλήμ. Στη φωτογραφία ο πρίγκιπας Φίλιππος, ο οποίος παρέλαβε το βραβείο της μητέρας του και η αδελφή του πριγκήπισσα του Αννοβέρου, καταθέτουν στεφάνι στη μνήμη των θυμάτων του Ολοκαυτώματος.

Η πριγκήπισσα Αλίκη σώζει Έλληνες Εβραίους

Του RICHARD KAY

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΜΕΡΙΚΕΣ ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ, διακριτικά, μια πλάκα αποκαλύφθηκε σ' ένα τοίχο ενός Μεσογειακού κήπου με μυρωδιά από πεύκο και ένα νέο όνομα προστέθηκε σ' έναν μικρού μήκους και οδινηρό κατάλογο ηρώων και ηρωίδων. Λίγοι στη χώρα μας (Αγγλία) έχουν ακούσει για εκείνη.

Εκτός από ηρωίδα, η πριγκήπισσα της Ελλάδας Αλίκη ήταν η μητέρα του πρίγκιπα Φιλίππου και γιαγιά των πρίγκιπα Κάρολου, της πριγκήπισσας Άννας και των πριγκήπων Ανδρέα και Εδουάρδου. Ήταν ένας εξαιρετικός, άγιος χαρακτήρας. Αλλά μόνο 24 χρόνια μετά το θάνατό της (στα 84 της χρόνια) άρχισε να γίνεται γνωστή η ιστορία του θάρρους της κατά τη διάρκεια της ναζιστικής κατοχής στην πατρίδα της, την Ελλάδα.

Είναι μια από τις γοητευτικότερες ιστορίες γενναιότητας και απροκάλυπτης αντίστασης του καιρού του πολέμου, που έκανε το Yad Vashem, το Ίδρυμα Μνήμης των

Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος, στην Ιερουσαλήμ, να της απονεμίσει μεταθανάτια την υψίστη των τιμών του: τον τίτλο της Δίκαιας των Εθνών. Ο τίτλος αυτός απονέμεται μόνο σε μη Εβραίους που έθεσαν σε κίνδυνο τη ζωή τους για να σώσουν Εβραίους.

Για να εκτιμήσουμε το μέγεθος του θάρρους της πριγκήπισσας Αλίκης πρέπει να γυρίσουμε πίσω στην Ελλάδα του 1943, στην αναταραχή που ακολούθησε την καταρρευση του ιταλικού στρατού κατοχής και τον πρόσθετο τρόπο που επέβαλαν τότε οι Ναζί.

Η πριγκήπισσα Αλίκη, μια βαθιά θρησκευόμενη γυναίκα, 58 ετών τότε, ζούσε σ' ένα σπίτι στο Ψυχικό, ένα προάστιο των Αθηνών. Το βασιλικό παλάτι, όπου σε ευτυχέστερες ημέρες συναγωνιζόταν τον πεθερό της, το βασιλιά, σε ποδηλατικούς αγώνες στους διαδρόμους για να ξεσταθούν, είχε καταληφθεί από τους Γερμανούς.

Φίλοι,

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ δεν ήταν πλούσιος. Ούτε η προσωπική ζωή της πριγκίπισσας Αλίκης ήταν εύκολη. Είχε αρχίσει να χάνει την ακοή της από την παιδική της ηλικία και στην ηλικία των οκτώ μπορούσε να διαβάσει άνετα από τα χεϊλντ Αγγλικά, Γαλλικά και Γερμανικά. Ο γάμος της δεν της προσέφερε ευτυχία διαρκείας.

Αποξενώθηκε από τότε από τον σύζυγό της, πρίγκηπα Ανδρέα της Ελλάδας, ο οποίος είχε εξοριστεί στο Μόντε Κάρλο. Η μια κόρη της πέθανε σε αεροπορικό δυστύχημα. Οι τρεις επιζούσες κόρες της παντρεύτηκαν με μέλη της γερμανικής βασιλικής οικογένειας. Ο πρίγκηπας Φίλιππος, ο μοναδικός της γιος, ζούσε στη Βρετανία από την ηλικία των 8 ετών, όταν πήγε στο σχολείο, το 1929 και τώρα ήταν στο Βασιλικό Ναυτικό.

Με την κατοχή της χώρας της η πριγκίπισσα Αλίκη βρέθηκε μόνη. Εργάστηκε για τον Σουηδικό και Ελβετικό Ερυθρό Σταυρό, βοηθώντας τους φτωχούς με ποσά που λάμβανε κατά καιρούς από συγγενείς του εξωτερικού. Όμως δεν ήταν οι ενδεείς που χρειάστηκαν άμεσα τη βοήθειά της αλλά φίλοι που τους ήξερε όλη της τη ζωή.

Οι Κοέν, μια οικογένεια κτηματιών από τη Θεσσαλονίκη, είχαν στενή γνωριμία με τη βασιλική οικογένεια. Η Αλίκη ήταν συχνά καλεσμένη στη βίλα τους και είχε αναμνήσεις από την παραμονή της εκεί με τον πατέρα της. Ο αρχηγός της οικογένειας, ο Χαΐμ, βουλευτής στο ελληνικό Κοινοβούλιο, ήταν έμπιστος του βασιλιά.

Έτσι, όταν το Νοέμβριο η πριγκίπισσα έμαθε ότι οι Ναζί προχωρούσαν με ταχύ ρυθμό την καταδίωξη των Εβραίων της Ελλάδας, έστειλε μήνυμα στη Ρασέλ, χήρα του Χαΐμ Κοέν και στην κόρη της Τίλντα προσφέροντάς τους άσυλο στο σπίτι της -κίνηση που ήξερε ότι μπορούσε να έχει σοβαρότατες συνέπειες για την ίδια.

Μερικά μέλη της οικογένειας Κοέν είχαν ήδη βρει καταφύγιο σε μη κατεχόμενες χώρες. Ο Ζακ, ο Ηλίας και ο Αλφρέδος είχαν φτιαχτεί από το ελληνικό «υπόγειο κίνημα» στην Αίγυπτο. Ο τέταρτος αδερφός, ο Μιχάλης, σχεδίαζε να πάει να τους βρει αλλά δεν μπόρεσε. Πολύ εύθραυστη για να διακινδυνεύσει μια σχεδιασμένη απόδραση με ανοιχτό πλοίο η μητέρα τους παρέμεινε στην Αθήνα με τη Τίλντα. Έβραχναν όμως απελπισμένα για άσυλο. Υπήρχαν τότε στην Αθήνα περισσότεροι από 3.000 Εβραίοι που ζητούσαν καταφύγιο.

Παρότι οι Έλληνες ήταν γενικά συμπονετικοί, λίγα σπίτια ήταν ασφαλή και μακριά μεταξύ τους εξαιτίας του κινδύνου παιδιά ή θυρωροί να προδώσουν την παρουσία Εβραίων.

Απειλές

ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ενός διαμέσου (τη χήρα ενός πτωχού Έλληνα πρωθυπουργού) δόθηκαν οδηγίες στην Τίλντα να περπατά πάνω-κάτω στο δρόμο έξω από το διαμέρισμα της πριγκίπισσας. Μια γυναίκα της έκανε

νόημα να περάσει απέναντι. Ήταν η πριγκίπισσα Αλίκη. Η οικογένεια έλεγε αργότερα: «Ήταν σαν ένα θαύμα».

Ένα μήνα μετά την Τίλντα μετακόμισε και η μητέρα της σ' ένα διαμέρισμα δύο δωματίων στον τρίτο όροφο της κατοικίας της πριγκίπισσας Αλίκης και μετά τις ακολουθήσε ο Μιχάλης. Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια φυγής ο Μιχάλης είχε κρυφτεί σε μια οικογένεια χωρικών στο νησί Σπέτσες πριν επιστρέψει κρυφά στην Αθήνα.

Έξω, σε κάθε γωνιά του δρόμου, υπήρχαν αφίσες που εξηγούσαν τις ποινές που περιέμεναν εκείνους που παρείχαν άσυλο σε Εβραίους. Μια Ιταλίδα πριγκίπισσα εκτοπίστηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης γι' αυτό το «έγκλημα». Άλλοι εκτελέστηκαν.

Τέτοιες απειλές μόνο ενδυνάμωναν την απόφαση της πριγκίπισσας Αλίκης. Είπε ψέματα στο ίδιο της το υπηρετικό προσωπικό επιμένοντας ότι οι Κοέν ήταν Βρετανοί, παρουσιάζοντας την κυρία Κοέν ως παλιά γκουβερνάντα των παιδιών της, που είχε έρθει με το γιο και την κόρη της.

Αναπόφευκτα η πανταχού παρούσα Γκεστάπο -ενεργώντας αναμφίβολα με πληρωμένες πληροφορίες- σύντομα επισκέφθηκε την πριγκίπισσα. Πεισιμύητοι ότι η Αλίκη παρείχε άσυλο σε Εβραίους, την υπέβαλαν σε ανηλεή ανάκριση. Κάθε φορά η πριγκίπισσα μεγαλοποιούσε την αδυναμία της ακοής της και προσποιόταν ότι ήταν λίγο αφελής.

Κι αυτό δούλεψε. Για περισσότερο από ένα χρόνο οι Κοέν ζούσαν μυστικά στον τρίτο όροφο, στα διαμερίσματα που κάποτε ζούσαν οι γιοι του βασιλιά της Ελλάδας Γεωργίου του Α', πεθερού της πριγκίπισσας Αλίκης. Η πριγκίπισσα επισκεπτόταν κανονικά τους φιλοξενούμενούς της οπότε μπορούσε και περνούσαν ώρες ολόκληρες συζητώντας για τη θρησκεία, ειδικά την όλο και αυξανόμενη συμπάθειά της για τα εβραϊκά πιστεύω, η οποία αργότερα θα γινόταν πάθος.

Μόνο σ' ένα φίλο είχε εμπιστοσύνη. Ο Δημοσθένης Πουρής, υψηλής ιεραρχίας δημόσιος υπάλληλος, ήταν το διάμεσο των Κοέν, τους εφοδίαζε με ποσά που προέρχονταν από την οικογένεια από το εξωτερικό μέσω ενός αγγελιοφόρου και της μυστικής υπηρεσίας που διατηρούσε η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση. Χάρis στη δική του μαρτυρία, σχεδόν μισό αιώνα μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους συμμάχους, το Yad Vashem οδηγήθηκε στη βράβευση της Αλίκης.

Μετά τον πόλεμο οι Κοέν εγκαταστάθηκαν στη Γαλλία. Όπως πολλοί που έζησαν μέσα από τέτοιους δύσκολους καιρούς θέλησαν να αφήσουν πίσω το παρελθόν τους.

Ακόμη και σήμερα, παρά τη συνεργασία τους για το θέμα του βραβείου, οι Κοέν είναι αξιοσημείωτα απόρρητοι να συζητήσουν για τα περασμένα. Από τους τρεις που βρήκαν καταφύγιο στο σπίτι της πριγκίπισσας μόνο ο Μιχαήλ, 79 ετών, επιζεί και ζει σαν ασκητής σ' ένα πλούσιο σπίτι στη λεωφόρο Φος στο Παρίσι.

Καταφύγιο

«Οφείλουμε στην πριγκήπισσα Αλίκη απέραντη ευγνωμοσύνη», είπε, σπάζοντας για λίγο τη σιωπή του. «Πολλοί λίγοι Εβραίοι επέζησαν στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι εκτοπίστηκαν και λίγοι έζησαν. Οι γονείς μου ήταν φίλοι της βασιλικής οικογένειας πριν από τον πόλεμο και όταν οι Γερμανοί επέβαλαν αντι-εβραϊκούς νόμους μας έστειλε μήνυμα με κάποιο κοινό μας φίλο ότι ήταν πρόθυμη να μας παράσχει καταφύγιο. Χρειαζόταν μεγάλο θάρρος να αφηγήσει κανείς τους Γερμανούς».

Σε μαρτυρία που έδωσε στο Yad Vashem λίγο πριν από το θάνατό του ο αδερφός του Μιχαήλ, Αλφρέδος, έγραψε: «Όχι μόνο έσωσε τη ζωή της μητέρας μας, της αδελφής μας και του Μιχαήλ αλλά επίσης τις ζωές όλων των υπολοίπων από μας γιατί ποτέ δεν θα είχαμε τολμήσει να εγκαταλείψουμε την Ελλάδα ξέροντας ότι η υπόλοιπη οικογένεια θα είχε μείνει πίσω εντελώς απροστάτευτη».

Η ίδια η πριγκήπισσα Αλίκη απέφυγε τη δημοσιότητα μετά τον πόλεμο. Δεν επιζητούσε αναγνώριση παρότι αλληλογραφούσε με τους παλαιότερα φιλοξενούμενούς της επί πολλά χρόνια.

Στη συνέχεια, το 1949, ίδρυσε ένα μοναχικό τάγμα για να εκπαιδεύονται μοναχές στη φροντίδα φτωχών και ασθενών και άρχισε να κάνει τη λιτή ζωή μιας Ελληνίδας Ορθόδοξης μοναχής. Αυτό ήταν μια φυσική προέκταση της δουλειάς που είχε αρχίσει ως νέα γυναίκα κατά τη διάρκεια του βαλκανικού πολέμου όταν περιπολούνταν άρρωστους και τραυματισμένους Έλληνες στρατιώτες, δράση για την οποία παρασημοφορήθηκε το 1918.

Μετά το γάμο του γιου της με την μελλοντική βασίλισσα της Αγγλίας ήρθε να ζήσει σ' ένα διαμέρισμα στα ανάκτορα του Μπάκιγχαμ όπου ο αδελφός της, Earl Mountbatten, και η Βασίλισσα, συνήθιζαν να πίνουν τσάι μαζί της και να την πιέζουν να τους μιλά για τις εμπειρίες της τον καιρό του πολέμου. Ειδικά στη βασίλισσα άρεσε πολύ ν' ακούει τις ιστορίες της.

Όταν η βασίλισσα και ο πρίγκιπας Φίλιππος ήταν στο εξωτερικό για βασιλικά καθήκοντα, ήταν εκείνη που, ως γιαγιά από την πλευρά του πατέρα τους, φρόντιζε τους νεαρούς Κάρολο και Άννα και τους έλεγε πολλές ιστορίες. Αλλά κανένας δεν ήξερε την ιστορία του θάρρους της.

Η ιστορία ήρθε στο φως πριν από μερικά χρόνια, όταν ο Ζακ Κοέν έγραψε στο Δήμαρχο της Ιερουσαλήμ προτείνοντάς του να δοθεί σε κάποια οδό το όνομα της πριγκήπισσας Αλίκης. Τόσο ο Μιχαήλ όσο και ο αδερφός του

Ζακ έδωσαν τότε λεπτομερή μαρτυρία στη γαλλική Επιτροπή για το Yad Vashem.

Μετά το θάνατο της πριγκήπισσας Αλίκης, το 1969, η σορός της κείται στον τάφο του παρεκκλησίου του Αγ. Γεωργίου του Γουίνδσορ για 20 σχεδόν χρόνια. Αλλά η τελευταία της επιθυμία ήταν να ταφεί στην Ιερουσαλήμ δίπλα στον τάφο της θείας της Ελισάβετ, ξαδέλφης του τελευταίου Τσάρου της Ρωσίας.

Τιμητική διάκριση

Πολιτικές και θρησκευτικές δυσκολίες συναντήθηκαν καθ' οδόν της διαδικασίας μέχρι το 1988, οπότε τελικά υπερσχεράστηκαν και η σορός της με μια απλή τελετή μεταφέρθηκε στον τόπο ανάπαυσης που επιθυμούσε.

Η μεταθανάτια βράβευσή της συμπληρώνει την ιστορία. Η τιμή που της έγινε από τις Ισραηλινές Αρχές, έχει τη μορφή ενός μετάλλιου, ενός πιστοποιητικού (τίτλου) και μιας πινακίδας που τοποθετείται στο «Τιμητικό Τείχος» στον πενκόφυτο Κήπο των Δικαίων της Ιερουσαλήμ του Yad Vashem.

Ο πρίγκιπας Φίλιππος δεν παρέστη στην τελετή -το Υπ. Εξωτερικών της εποχής εκείνης πάντοτε συνιστούσε την αποφυγή βασιλικών επισκεψίων στο Ισραήλ. Αλλά, σύμφωνα με τον συγγραφέα βασιλικών βιογραφιών, Brian Hoey, δεν ήταν από έλλειψη υγιούς στοργής. Όπως γράφει, «Ήταν μια γενναία γυναίκα, εντελώς αξιόλογη. Έξυπνη και όμορφη και δικαίως σεβαστή από τη βασιλική οικογένεια».

[Από την Daily Mail, 26 Ιουλίου 1993]

«Κατά την προχθεσινή συντομον επίσκεψίν του εις την Ιερουσαλήμ, ο Δουξ του Εδιμβούργου, Πρίγκιπ Φίλιππος, δεν παρέλειψε, ως ήτο φυσικόν, να μεταβή και να τελέση επιμνημόσυνον δέσιν επί του τάφου της μητρός του, Πριγκηπίσσης Αλίκης της Ελλάδος, της οποίας η σορός μετεφέρθη κατά τα τελευταία έτη και ετάφη εις τον ναόν της Μαρίας Μαγδαληνής, επί του Όρους των Ελαιών εντός του Κήπου της Γεσθημανή. Η Πριγκηπίσσα Αλίκη του Ανδρέου ήτο Γερμανίς, εκ του οίκου Μπάτενμπεργκ (αδελφή του Κόμητος του Μαουντμπάτεν), αλλά προσεχώρησεν εις την Ορθοδοξίαν με τον γάμον της προς τον Πρίγκιπα Ανδρέαν της Ελλάδος και απέθανε περιβεβλημένη το μοναστικόν σχήμα. Γνωστή δια το μεγάλο φιλανθρωπικόν έργον της, παρέμεινεν εις την Ελλάδα κατά την Κατοχήν και διέσωσεν Εβραίους. Δια τούτο ετιμήθη και από το Ισραήλ».

[Από την Εστία 1.1] 94]

Η πριγκήπισσα Αλίκη με τον πρίγκιπα Φίλιππο στην Αθήνα πριν από την γερμανική Κατοχή.

Η είσοδος του Ελληνικού Στρατού στη Λάρισα και οι Εβραίοι

Του ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΠΑΠΠΑΚΩΣΤΑ

Το 1882 τυπώθηκε
στον Πειραιά
ένα μικρό βιβλίο
από 54 σελίδες
σε σχήμα 0.115Χ0.16
αφιερωμένο
«τους γεννέους» (sic)
του στρατού
υπαξιωματικούς»
«εις τεκμήριον αγάτης
και αιωνίου σεβασμού».
Το τομίδιο αυτό
έχει τον τίτλο:

περιέχει δηλαδή
τις εντυπώσεις του συγγραφέως,
που υπηρετούσε τότε ως λοχίας
της Ιππαρχίας,
που διετάχθη να μετακινηθεί
στη Θεσσαλία
για την κατάληψή της.
Είναι γραμμένο
σαν ημερολόγιο της πορείας
από την Αθήνα
στα παλιά σύνορα.

Το πολεμικό οδοιπορικό ολοκληρώνεται στην πορεία-κατάληψη της Λάρισας:

«Στη μία μετά τα μεσάνυχτα φτάσαν στο χωριό Μπουχλάω. Εκεί είχε διανυκτερεύσει ο Γενικός Αρχηγός του στρατού κατοχής, που ξεκίνησε στις 4 το πρωί για τη Λάρισα. Τον ακολούθησε και η Ιππαρχία του αφηγητού μας που πέρασε τρία χωριά, και όταν ο ήλιος «ήρξατο στεφανών την γηραιάν χιονόλευκον κόμην του Ολύμπου» αντίκρισαν τη Λάρισα και στρατοπέδευσαν όλοι σε μια θέση μισή ώρα έξω.

Εκεί τους υποδέχονται ο Πρόξενος της Ελλάδος, πολλοί κάτοικοι της πόλεως που έφθασαν έφιπποι ή πεζοί και μερικοί προύχοντες Τούρκοι:

Στας 10 το πρωί «φαλαγγηδόν βαδίζοντες» εκίνησαν για την πρωτεύουσα της Θεσσαλίας και μπήκαν κάτω από «μεγαλοπρεπή αιίδα δαφνοστόλιστον όπου τους περίμενε ο Αρχιεπίσκοπος Λαρίσης και Τυρνάβου,

πάντες οι θρησκευτικοί αρχηγοί Οθωμανών και Ιουδαίων, η διδασκάλισσα «μετά των λειψιμονοσών μαθητριών, των δραπετίδων τούτων του Παραδείσου, φερουσών ταινίας κυανάς εφ' ὧν διεκρίνετο χρυσοκέντητος επιγραφή «Ζήτω η ελευθερία» και τέλος λαός με δαφνόκλαδα. Κι όλοι αυτοί καθώς περνούσαν οι μονάδες του στρατού χάλαγαν τον κόσμο από ζητωκραυγές την ώρα που «ο υπό των Ιουδαιοπαίδων ψαλλόμενος ὕμνος, και τα υπό των κορασίων ψαλλόμενα ἄσματα του Ρήγα, προεξαρχούσης της διδασκαλίας των ραινούσης ἄμα δι' ανθέων τον προ αυτής ελαύνοντα στρατόν, καθίστων την «στιγμήν επιβλητικὴν, ανωρθοῦντο αι τριχες της κεφαλῆς τινός και επνίγετο υπό του ενθουσιασμοῦ επί τω προ αυτού οράματι...».

[Απόσπασμα από άρθρο που δημοσιεύτηκε
στο ειδικό αφιέρωμα για τη Θεσσαλία
του περιοδικού *Ηώς* (Αριθ. 92-97, 1966)].

ΦΩΤ. ΧΡ. ΛΟΥΥΓΙΑΝΗ

Χίος: Εβραϊκές στήλες στο Μονασείο

Από την ιστορία της Εβραϊκής Κοινότητας στη Χίο

Του κ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Γ. ΓΑΤΑΝΑ, Γυμνασιάρχη

Στα αδέρφια μου
τους Εβραίους
που έπεσαν
θύματα των Ναζί
της Γερμανίας.

Λέξαστο στην χιακήν ιστορία είναι το πέραςμα των Εβραίων από το νησί. Συνέβαλαν οι Εβραίοι στη Χίο, τον ξερόβραχο του Αιγαίου, πολύ στην ανάπτυξη του εμπορίου που έφεραν ευδαιμονία εκεί και ανάπτυξη.

... Ο βασιλέας Ηρόδης, κατά μαρτυρία του Ιουδαίου ιστορικού Ιώσηπου τον 1ο μ.Χ. αιώνα, στα 12 π.Χ. επισκέφθη την Χίο και προσέφερε στους κατοίκους θαυμάσια δώρα. (Ιουδαϊκή Αρχαιολογία, XVI, 2, σελ. 683).

Ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Κωνσταντίνος Θ' ο Μονομάχος (1042-1055), σε χρυσόβουλο του αποφασίζει οι Εβραίοι της Χίου να είναι ελεύθεροι αλλά να πληρώνουν τις κεφαλαιώνες (δόσεις) στην Ν. Μονή και να μη κάμνουν αγγαρείες. Ο ιστορικός της

Χίου Γ. Ζολώτας (Α1 σελ. 493), γράφει πως η Χίος είχαν Εβραίους που ήλθαν στο νησί για να καλλιεργούν τα κτήματα στη Νέα Μονή και σαν έμποροι ηνέθησαν την εποχή των Γενονατών (1346-1566), σαν άνθρωποι της αγοράς, χρηματιστάι.

Κατοικούσαν στο φρούριο της πόλεως στην συνοικία που λεγόταν Ghetto ή Giudecca: Ιουδαϊκή. Το μέρος εκείνο λέγεται **Εβριακή** και μετά τους σεισμούς του 1881 εγκατεστάθησαν στην περιοχή του Αγ. Νικολάου του Βουνού, από Φραγκομαχαλά προς Τρουλλωτή που ονομάσθη Εβραιομαχαλάς. Εβριακή, για συνοικισμόν Εβραίων άλλοτε, ονομάζεται και συνοικία της πόλης Βροντάδου. Προς το χωριό Θυμιανά είναι η θέση «**Η Βότα του Εβριού**».

Οι Εβραίοι στην Χίο χρονολογούνται από τον ΙΑ' αιώνα, όπως είναι γνωστόν από περιοδείες του Εβραίου χρονογράφου Βενιαμίν από την Τυδελλή του ΙΒ' αιώνα. Η συνοικία τους ήταν στο άριστο μέρος του Κάστρου,

μακριά από την κίνηση της αγοράς. Υπήρχεν εκεί και συναγωγή, όπως γράφει ο Μ. Gustiniani στα 1607.

Το 1178 φθάνει στην Χίον ο λόγιος περιηγητής Βενιαμίν που ανεγέραμε και γράφει πως στην Χίον υπήρχε κοινότης ευημερούσα 500 Ιουδαίων, -αντι των 15 φαμελιών επί Μονομάχου- και πως αυτοί στην εποχή των αυτοκρατόρων Κομνηνών ήσαν ελεύθεροι.

Στις 20 Μαρτίου 1389 έγινε σεισμός στην Χίο, Σμύρνη, Ν. Φώκαια γράφει σχετικά ο Χίος Λέων Αλλάτιος

«τω στ' ωzy' (1389) έτει ινδι-κτιώνος ιβ' μηνί Μαρτίω 4η ημέρα Σαββάτω... εγένετο φοβερός σεισμός εν τη νήσω Χιω... Απέθανε δε και άλλη τις γινή Εβραία εν τω αυτώ σεισμό...».

Γύρω στα 1445 πανώλης πέφτει στο νησί. Η εβραϊκή παροικία της Χίου ενθυμόταν τον μεγάλο συμπατριώτη τους Θεολόγο που πέθανε στα μέσα στον 14ον αιώνα και ετάφη στο εβραϊκό νεκροταφείο και ο τάφος τον έγινε προσκύνημα από τους Εβραίους.

Πιθανόν αυτός να ήταν ο συγγραφέας του Arbaa Tourim ο **Rabbi Jacob**, γιος του ραββίνου Rabbi Ascher.

Ο υιός ήκμασε στο α' ήμισυ του 14ου αιώνα και πλέοντας για προσκύνημα στους Αγ. Τόπους ή στην Σμύρνη, προσήγγισε με μαθητές του στην Χίο όπου προσεβλήθη από την πανώλη και απέθανε και ετάφη. Ο τάφος του σεβάσμιος ήταν στους Εβραίους ιδιαίτερα στην εορτή των νεκρών που γίνεται στην αρχή του καλοκαιριού. Κοντά εκεί ήταν οι 10 τάφοι των μαθητών του.

Στα 1488 στο νησί οι Έλληνες και Εβραίοι δεν πληρώνουν το 1% του κάθε δασμού που επλήρωναν οι Γενονάτες της εταιρείας Maona.

Στα 1549 ο πρόξενος της Καταλωνίας στην Χίον, ο **Galleran Albanell**, προσαπίζει τα συμφέροντα των Ιουδαίων που ήλθαν από την Ισπανία. (Carpmany Memoria Sobre la marina de Barcelona, σελ. 65, Μαδρίτη 1792). Το ίδιο έτος (1549) ο περιηγητής A. Thevé γράφει:

«Εντός του Κάστρου όπισθεν άλλης μικράς πλατείας όπου ευρίσκετο η καρτελαρία, όπισθεν της οποίας διέμενον οι Εβραίοι... Ούτοι έχουν μερικάς συναγωγάς και σοφούς ιατρούς μεταξύ των».

Οι Εβραίοι χρηματίζονταν ήσαν η 5η τάξη στο νησί ζώντας καλά. Οι Εβραίοι έπρεπε να φορούν χιτρίνο σκούφο με διαταγή των Γενουατών, όπως γράφουν οι περιηγητές N. Nicolay (1551), P. Oavity (1637) και άλλοι. Στην εποχή της Τουρκοκρατίας στη Χίο (1566-1912) πληρώνουν στους Τούρκους 40 χαράτζια (κεφαλικό φόρο). Πλήρωναν στους Τούρκους μικρόν ενοίκιο κάθε χρόνο που έμεναν στο κάστρο αλλά μάλλον για την συναγωγή που ίδρυσαν εκεί από τα 1667.

Ο περιηγητής R. Haklut γράφει στα 1598-1600, πως στη Χίο το εμπόριο

διενεργείται ταυτόχρονα και απ' τους Ιουδαίους. Στα 1639, κατά τον Λαυρέντιο Τομπίνι στην πόλη της Χίου ζουν 200 Εβραίοι.

Ο G. Sebastiani σημειώνει στα 1667, πως 5.000 Εβραίοι ζουν στη Χίο επί

πως ζουν στο νησί 1.000 Εβραίοι. Στα 1822 τέλη Μαρτίου αρχές Απριλίου (Νισάν) γίνεται από τους Τούρκους της Χίου η καταστροφή: πολλοί Εβραίοι έφυγαν ή άλλοι εσφάγησαν αφού στα 1848 κατά μαρτυρία του J. Meslin μέσα στην πόλη ζουν 70 Ιουδαίοι...

Αξίζει να σημειωθεί ακόμη πως όταν ήλθεν ο βασιλιάς Ηρώδης στο νησί, ενδιεφέρθη για την εκβάθυνση και βελτίωση του λιμένος.

Στην εποχή του Ρωμαίου αυτοκράτορα **Οκταβιανού Αυγούστου** (29 π.Χ.-14 μ.Χ.), υπάρχει πλουσία παροικία Ιουδαίων στην Χίο.

Αξιοσημείωτη είναι ακόμη η μαρτυρία του B. Tubelensi στα 1159-1173, πως εδώ στη Χίο τετρακόσιοι Ιουδαίοι υπήρχαν, των οποίων οι προύχοντες είναι ο **Θιμάν**, ο **Ηλίας** και οι **Σάπθαι**.

Αληθιμόνητος μένει ο Απρίλιος του 1595, το έτος που η Χίος εμαστίζετο από την ανομβρία και όλοι παρεδόθησαν σε καταναγκαστικές προσευχές προς τον Θεό, διοργανώνοντας λιτανείες οι Έλληνες Ορθόδοξοι, οι Τούρκοι, οι Εβραίοι!

Ο γράφων ενθυμείται τα Εβραϊκά μνημάτα σε περιοχή Ν.Δ. της πόλεως, από τον καιρό που ήταν μαθητής (1954) και μετά.

Πολλοί ενθυμούνται τον **Ααρών**, που λίγο πριν από την αρχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1939), διατηρούσε υαλοπωλείο στην πόλη της Χίου στην εμπορική οδό της Απλωταριάς.

Στα 1955-1960 νομιάτορος στο νησί ήταν ο **Δαβίδ Σαρφατής**, εβραϊκής καταγωγής.

Εβραίοι σήμερα δεν υπάρχουν στην Χίο.

Υπάρχει όμως η καλή ανάμνησή τους, αφού το όνομά τους, το πέρασμα έμεινε στην χιακή ιστορία, βοηθώντας τότε ιδιαίτερα για την ανάπτυξη της οικονομίας του νησιού.

Χίος: Εβραϊκές επιτύμβιες στήλες στο Μουσείο

συνολικού πληθυσμού 60.000 κατοίκων. Ο J. Covel, στα 1677, γράφει πως στη Χίο ζουν 300 Εβραίοι. Ο J. Tournefort, στα 1701, αναφέρει πως οι Εβραίοι και οι Έλληνες και οι Αρμένιοι πληρώνουν στο τελωνείο για τα εμπορεύματα δασμό 5%, έναντι 3% των Τούρκων και Γάλλων. Ένας ανώνυμος περιηγητής ανάμεσα στα 1740-1758 γράφει πως «η πόλις της Χίου αρκετά πολυάνθρωπος μετά μεγάλου αριθμού Εβραίων οίτινες κατοικούν εις χωριστόν μέρος λεγόμενον Γκέττο μετά τριών συναγωγών ισπανικής, γαλλικής και ιταλικής, αναμειξ μετά των εντοπίων Χίων».

Ο W. Wittman γράφει στα 1800, πως εντός της πόλεως Χίου ζουν περίπου 1.000 Εβραίοι.

Στα 1811 ο M. Toucoigne γράφει

9407 ΧΡ. ΑΥΓΟΥΣΤΑΔΗ

Το προτραίτο
αρχίζει να διαμορφώνεται
από την
Αλεξανδρινή εποχή

Για να κατανοήσουμε
τη σημασία της
Αλεξανδρινής τέχνης,
πρέπει να έχουμε υπόψη
και τις κοινωνικές
συνθήκες της εποχής
εκείνης. 'Αλλωστε, η τέχνη,
μ' όλο που ζει ανεξάρτητα
στο φωτοβόλο βασίλειό
της, δεν μπορεί να
ερμηνευτεί δίχως την
πθική αιτία της
κοινωνικής ζωής, απ'
όπου γεννήθηκε και της
ψυχικής κατάστασης, που
τη δημιουργεί και με την
οποία είναι μυστικά
αλληλέγγυα.

Η ψυχή της Αλεξανδρινής Τέχνης

Του ΤΖΟΥΛΙΟ ΚΑΪΜΗ

Ο ΠΩΣ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΣΥΜΦΕΡΟΝ είναι δεμένο με το πνευματικό και όπως η ιδέα και ο σκοπός της ζωής είναι δεμένα με την επιθυμία και τη λαχτάρα της κατάκτησης του ωραίου, έτσι είναι δεμένη αρμονικά και η τέχνη με την αρετή. Αυτό τον πόθο για την ομορφιά, που δημιουργεί την αρμονία της γραμμής και του λόγου, μπορούμε να πούμε πως οι Έλληνες τον αναπτύξαμε σ' ένα βαθμό πιο μεγάλο από κάθε λαό. Γι' αυτό και η ελληνική ηθική, δεν περιέχει το δογματικό βάρος της Ανατολής.

Η ελληνική τέχνη είναι περισσότερο «ρεαλιστική», με το νόημα πως βγαίνει άμεσα από τη φύση, ενώ η ανατολική είναι πιο συγκεντρωμένη στην εσωτερική ψυχή, γιατί βγαίνει από ένα αξίωμα, από μια διδαχή, όπως λ.χ. η αιγυπτιακή, ινδική, βαβυλωνιακή κ.λπ. Όλα τα σχήματα στη φύση συντελούν στο να ερμηνεύουν αυτή τη διδαχή, κάποτε αυστηρή, κάποτε μαλακή της Ανατολής, ενώ η ελληνική γραμμή εκφράζει την απλότητα μ' έναν τρόπο ακμαίο, που δίνει την ιδέα του μέτρου, της σοφίας και της αισιοδοξίας της ζωής και της φύσης. Επομένως η ελληνική ψυχή είναι τέτοια, που υποφέρει πιο πολύ από της Ανατολής. Στην τέχνη είναι πιο ανθρώπινη.

Οι Ίωνες μεταφύτεψαν από την Ανα-

τολή αυτό τον τόσο περιπλεγμένο δογματισμό, που τον εκφράσανε όμως στη δωρική Ελλάδα ελεύθερα και «ρεαλιστικά».

Να πώς από τη μυθική φαντασία του Ομήρου, φτάνουμε στην τραγική πλαστικότητα του Αισχύλου. Από το μαλακό ρυθμό, στην τέλεια γραμμή του Φειδία, από το παιδικό στο αντρικό. Ύστερα ακολουθεί μια δίψα της ανάλυσης για το πιο τέλει, της γνώσης της επιστήμης, της πλαστικής ομορφιάς της φύσης, όπως θα δούμε παρακάτω.

Αυτές οι γοργές μεταμορφώσεις της ελληνικής τέχνης, καταλήξαν σ' ένα χάος, που το τέρμα του είναι η Αλεξανδρινή εποχή, απ' όπου θα λάμψει αργότερα ο Χριστιανικός πολιτισμός και η νέα τέχνη του Μεσαίωνα.

Η ανθρωπιστική ιδέα της ενότητας των λαών αρχίζει να ξυπνά την εποχή εκείνη σε κάθε φύλη, γιατί οι λαοί ήτανε κουρασμένοι από τις τόσες φυλετικές αμύλλες. Η φιλοσοφία του Αριστοτέλη, που κατοπτρίζει από το πάθος, αυτή την έρευνα που γεμίζει εκείνη την εποχή, που η αρετή ποθούσε ν' απολυτρωθεί από την τέχνη, το καλό από το ωραίο και η παιδαγωγική από την τέχνη, φώτισε τον πιο λαϊκό και τον πιο σοφό βασίλεια που είχε η ελληνική φύλη.

Ο Μέγας Αλέξανδρος, λοιπόν,

Μέγας Αλέξανδρος. Απόσπασμα
από Μωσαϊκό της Πομπηίας

φωτισμένος από τη διδασκαλία αυτή, που στάθηκε θεμέλιο ίσαμε την αρχή της νεότερης εποχής μας, σκέφτηκε να πραγματοποιήσει την ενότητα αυτή των ανθρώπων και των τεχνών και όλα να τα σφυρηλατήσει μέσα στο ελληνικό μέτρο και την απλότητα της ελληνικής φύσης και κατάχτησε τότε ολόκληρο τον κόσμο με το στρατό του, που αποτελούνταν από σοφούς, επιστήμονες, τεχνίτες, αρχιτέκτονες, γραμματικούς, εξερευνητές της γης. Το όνομά του έγινε όμοιο με τους ήρωες και τους θεούς του κάθε λαού. Από τις Ινδίες και το Αφγανιστάν μέχρι τον Ατλαντικό, ανακάλυψε χώρες άγνωστες κι απροσπέλαστες, που στη φαντασία των λαών φάνηκαν σαν μια εξερεύνηση του κόσμου, ως τα πιο μακρινά του μέρη.

Τα γεωγραφικά, φυσιολογικά και εθνολογικά περιεργα των απώτατων χωρών της Ανατολής, μεταφέρανε στην Ελλάδα και στη Δύση τον άγνωστο πολιτισμό των Ινδιών. Ίσως για τούτο αυτή η εποχή της ανάλυσης και της κρίσης δεν μπορούσε παρά να βρει σαν κατάλληλο κέντρο για να συγκεντρωθεί όχι μια χαμόσινη φήμη, αλλά έναν τόπο μονότονο και υγρό, σαν την Αλεξάνδρεια. Εδώ, στην κοιλάδα του Νείλου, η ελληνική τέχνη ενώθηκε με την αιγυπτιακή. Πολλοί, πάρα πολλοί ήταν οι Έλληνες καλλιτέχνες των διαφόρων σχολών, που έπρεπε ν' αντιμετωπίζουν τις μύριες απαιτήσεις των αιγυπτιακών μνημείων, των παλατιών, των αγάλματων, που ήταν τεχνουργήματα ή σκαλισμένα στο μάλαμα, στο ελεφαντοστό ή στον έββενο. Στην αρχιτεκτονική της, η Αλεξάνδρεια παρουσίαζε ένα ύψος αποκλειστικά ελληνικό.

Αυτή η ένωση του ελληνικού και του αιγυπτιακού πνεύματος, δεν έδωσε καμιά μορφή πραγματικά πρωτότυπη, μήτε καν ένα έργο μεγάλου ρυθμού, εκτός αν εξαιρέσουμε εκείνο το στοιχείο που προκάλεσε την χριστιανική έκφραση, όπως θα πούμε πιο κάτω, και μερικά ανάγλυφα της πολεμαϊκής εποχής.

Ο πραξελικός ιδεαλισμός συγχωνεύεται λοιπόν με τις διάφορες μορφές της Ανατολής. Το μεγάλο άγαλμα του Νείλου με τα παιδιά του, που βρίσκεται στο Μουσείο του Βατικανού, μας δείχνει ανάγλυφα την ανάμιχτην αυτή τέχνη. Από τον στεγνό αυτόν ιδεαλισμό, βγαίνει ύστερα ένα πνεύμα διαπεραστικής παρατηρητικότητας, μια αχαλίνωτη επιθυμία να ερμηνευτεί όλη η πραγματικότητα της ζωής, μια προτίμηση για τα ιδιότροπα και grotesques θέματα.

Έτσι βλέπουμε να βγαίνουν κεφάλια και αγαλματάκια από στήλους, από μαύρους, μπαρμπερίνους, νάνους και άλλους περιέργους τύπους, σκαλισμένα στο μάρμαρο, στο χαλκό, ή φτιαγμένα από πηλό. Αυτός «ιδεαλισμός» του Πραξιτέλη, θα καταλήξει λοιπόν σε «ρεαλισμό», θα απορροφήσει μέσα του την ανατολική συγκεντρωση και την ανυπακοή και θα δώσει αρχή στην χριστιανική τέχνη.

Η τέχνη εκφράζεται με μια ψυχική ισορροπία: με το νου και με το αίσθημα μαζί. Είναι, δηλαδή, ένας ρυθμός, που

ανυψώνεται και αγκαλιάζει όλα τα πλάσματα της πλάσης, έτσι που να τα κάνει άμορφα και αφηρημένα μέσα στην ιδέα και αναγκαστικά κατεβαίνει ύστερα στο είδος, που τον γέννησε, στο συμβατικό σχήμα, στη φυσιογνωμία του δημιουργού. Όταν η ελληνική λεπτότητα έφθασε σε τούτο το αφηρημένο σημείο της ιδέας και της σοφίας με τη γραμμή του Φειδία και του Αριστοτέλη και ποθούσε να μένει εκεί, η κρίση τότε επενέβηκε μέσα στην ψυχή της και την κατέλαβε ο πόθος να γνωρίσει το χαρακτήρα των πραγμάτων, τη φυσιογνωμία της μορφής.

Το ελληνικό πορτραίτο τότε επηρεασμένο απ' αυτή την

κρίση, πήρε δυο παράλληλους δρόμους, τον ένα προς την αναζήτηση του βαθύτερου νοήματος του ιδεαλισμού (μεταφυσική) και τον άλλο προς την αναζήτηση της φυσιογνωμίας της μορφής, μέσα σε μια συμβατική γραμμή (φυσική). Έτσι βλέπουμε την Αλεξανδρινή φυσιογνωμία στο πορτραίτο ν' αλλάζει στις διάφορες χώρες, όπου διαδόθηκε η ελληνική τέχνη. Και είναι περιεργό να λέμε, πως μέσα στην προσωπογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, καθρεφτίζεται αυτή η συμβατική ιδεαλιστική φυσιογνωμία.

Η αναζήτηση της βαθύτερης ιδέας μέσα στο πορτραίτο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στάθηκε για τους τεχνίτες της εποχής του ανεξάντλητο θέμα, όπως μαρτυρούν τα πολλά εικονίσματα του Μακεδόνα βασιλιά, που ανακαλύψανε οι αρχαιολόγοι όλου του κόσμου.

Να πως στην Ιουδαία βρήκε η νέα ελληνική προσωπογραφία την ποθητή της έκφραση, που γέννησε την βυζαντινήν εικονογραφία και που οι Ιταλοί την αναπλάσανε με την απλή τους ευγένεια.

Οι πρόσφατες ανασκαφές της αναγωγής της Δούρης στην Ευρώπη της Μεσοποταμίας, δείχνουν θετικά αυτή την αλη-

θεια. Το αριστοτελικό πορτραίτο άρχισε λοιπόν να χάνει στην Ιουδαία την ιδεαλιστική του στεγνότητα και να παίρνει ένα χαρακτήρα φοβερό και γεμάτο πάθος και πίστη. Και έπειτα στη Ρώμη ξαναπλάθεται με μια πνευματική στάση, γεμάτη υπερφάνεια.

Όποτε αυτές οι δύο αντίθετες ηθικές εκφράσεις, γεμάτες ανστηρότητα, δηλαδή η ιουδαϊκή και η ρωμαϊκή, δεμένες με μια λεπτή και μετρομένη γραμμή, ηδονική και γεμάτην ηρεμία, όπως τη διαμόρφωσεν ο Φειδείας, εγέννησαν τη βυζαντινήν εικονογραφία. Κι αυτό είναι το πιο ευγενικό και καρποφόρο προϊόν της Αλεξανδρινής περιόδου.

[Στα τεύχη 132 και 133 του περιοδικού μας δημοσιεύτηκε η περιαισθητική μελέτη του σσιδίου Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσόστομου Παπαδόπουλου (Καθηγητού Πανεπιστημίου - Ακαδημαϊκού) με τίτλο: «Οι Έλληνιστά Ιουδαίοι της Αλεξανδρείας». Το παραπάνω σύντομο άρθρο του αειμνήστου Τζούλιο Καίμη, που δημοσιεύτηκε στα Νεοελληνικά Γράμματα, το 1937, συμπληρώνει κατά κάποιο τρόπο τη μελέτη του Αρχιεπισκόπου Χρυσόστομου].

Χαρακτηριστικό αγαλματάκι που βρέθηκε σ' ένα τάφο Αλεξανδρινής εποχής

Αμέσως μετά το Ολοκαύτωμα

Από την επίσκεψή του στην Άρτα (22.5.1946), όπου συνένταξε τη δημοσιευόμενη έκθεσή του, ο Κανάρης Δ. Κωνσταντίνης με μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Ισραηλιτικής Κοινότητας στην είσοδο της κατεστραμμένης από τους Γερμανούς Συναγωγής «Γρέκα». Από αριστερά: Ραχαμίμ Μάτσας, Σαμπίνοσ Δανιήλ, Κ. Κωνσταντίνης, Λάζαρος Β. Ελιέζερ και Ιεσούας Σαμπάς.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ: Πρω του διωγμού 384 ψυχαι, σημερινός πληθυσμός 58 άτομα εξ ων 24 επανελθόντες εκ της ομηρίας.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

1) **ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΤΩΘΙ ΦΡΟΥΡΙΟΥ (ΠΟΥΛΙΕΖΑ)** εκ των αρχαιότερων και πλουσιωτέρων σε αφιερώματα και αρχαία, θρησκευτικά σκεύη και βιβλία.

Περιείχε σπουδαιότητα βιβλιοθήκη Ραμπανέ Άρτα. Οικοδομήθη περί το έτος 1300 μ.Χ. ήδη ολοσχερώς κατεστραμμένη.

Απέμειναν οι τοίχοι και επί την είσοδον επιγραφή ότι ανεκαίνισθη την 18 Μαρτίου 1882. Απαραίτητος η περίφραξι θυρών και παραθύρων διά μονίμων έργων ώστε να λείψη το άτοπον της χρησιμοποιήσεως του χώρου προς απόρριψιν περιττωμάτων κ.λπ.

2) **ΣΥΝΑΓΩΓΗ (ΓΡΕΓΑ) ΕΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ** εντός της εβραϊκής Συνουκίας (οδός Κουμινδούρου) εις κακήν κατάστασιν. Μηχανι-

κός του οποίου εξητήσαμεν την γνώμην απεφάνθη κατόπιν εξετάσεως ότι επιβάλλεται η άμεσος γενική επισκευή ετοιμορρόπου στέγης προς αποφυγήν ασφαλούς καταρρεύσεως της.

Ειδικοί τεχνίται υπελόγησαν την δαπάνην διά την γενικήν επισκευήν της συναγωγής ταύτης (επισκευής στέγης, γυναικωνίτου κ.λπ. τελείως κατεστραμμένων ως και περιμανδρωσεως ερειπωθείσης πρώτης συναγωγής), εις ποσόν περίπου 3.200.000. Πρω της απολύτου διαπιστώσεως ανάγκης αμέσου ενεργείας edώσαμεν εντολήν ενάρξεως των εργασιών τούτων σχηματίζοντες ειδικήν εξαμελή επιτροπήν διά την υπεύθυνον διαχειρισιν και παρακολούθησιν των εν λόγω εργασιών εν συνεννοήσει μετά του Συμβουλίου και υπό τον άμεσον έλεγχον αυτού εκ των κ.κ. Σαμπίνου Δανιήλ, Ιλία Ιση, Αβραμίνου Ιερεμία, Σαμουήλ Μιζάν, Βίκτωρ Σαμπά, Σαμουήλ Μάτσα και παρακαλούνμεν όπως αποσταλή

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδος το 1945, ο **Κανάρης Δ.**

Κωνσταντίνης, τότε γενικός επιθεωρητής των Τ.Τ.Τ. (Ταχυδρομεία, Τηλέφωνα, Τηλέγραφοι), επεσκέφθη μερικές Ισραηλιτικές Κοινότητες που είχαν υποστεί τις τραγικές συνέπειες του διωγμού του

Ολοκαυτώματος. Οι εκθέσεις, που τότε υπέβαλε ο αείμνηστος Κ. Κωνσταντίνης προς το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, περιέχουν πολύτιμα στοιχεία για τη συγκεκριμένη περίοδο της εβραϊκής παρουσίας στην Ελλάδα.

Με ημερομηνία 22 Μαΐου 1946, ο Κ. Κωνσταντίνης ανέφερε προς το ΚΙΣ τα παρακάτω σχετικά με την Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας.

Το κατεστραμμένο τμήμα της Συναγωγής "Πουλιέζα" (22.5.94)

ποσόν έναντι της εργασίας επ' ονόματι της εργασίας.

Εκ των ιερών βιβλίων και σκευών της Συναγωγής ολίγα διασώθηκαν. Εις γωνίαν ταύτης υπάρχουν περισυλλεγμένα τεμάχια ιερών βιβλίων και σκευών κ.λπ. μαρτυρούντα την έντασιν της προσφάτου τραγωδίας.

3) ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΔΙΩΡΟΦΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΦΙΛΕΛΛΗΛΩΝ ΕΝ ΤΗ ΕΒΡΑΪΚΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ.

Ἄπαντα τα διαμερίσματα πλην ενός τελείως κατεστραμμένου επιτεταγμένα. Γενικώς η οικοδομή εις σχετικῶς καλὴν κατάστασιν.

4) ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ. Βραχώδης ὡς ἐπὶ το πλείστον ἑκτασίς δέκα περίπου στρεμμάτων ἐπὶ του λόφου Περάνθης δώρον της Αυτοκράτειρας Θύρας. Ἐκ του τοίχου σιδηρᾶς θύρας οικίας διὰ στέγασιν φύλακος και νεκροθαλάμου διασώζεται μέρος τοίχου προς το ανατολικὸν μέρος. Τμήμα τούτου ἔχει περιφραχθῆ διὰ σιματοπλέγματος και σπαρῆ. Ἐκ των τάφων δεν διασώζεται κανείς. Λείψανα ημικατεστραμμένου μνημείου εἶναι τα μόνα σημεῖα πως και τότε ἦταν ἐκεῖ το εβραϊκὸν νεκροταφεῖον. (Δείγμα καταστάσεως δίδουν αι εσώκλειστοι ληφθεῖσαι στιγμιότυπον φωτογραφίαι).

ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ. 1) Οικία συνοικία Ἁγίου Νικολάου διπλοκατοικία ο ὄροφος ἐκτάσεως 15 X 15 ερειπωμένη. 2) Μαγαζί ἐν τη κεντρικῇ αγορά ὁδὸς Σκουφά με δύο θύρας ἐκτάσεως 7 X 6 ἐνοικιασμένον προπολεμικῶς με βᾶσιν 500 δραχ. 3) Ἐνα τεβίλα παραπλεύρως Συναγωγῆς 20 X 3.

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΖΩΗ. Ἀνύπαρκτος. Ἀπωρίσασμεν ἀπὸ σήμερον ὡς χάσαν και διδάσκαλον τον Βαρούχ Αβραάμ Βαρούχ. Ἀνάγκη ἐξευρεθῆ τοιοῦτος διότι δι' ἐν ἐξάμηνον ὑπεσχέθη ὅτι θα παράσχη τας υπηρεσίας του. Προκειμένου να εγκατασταθῇ εις Κέρκυραν ἐπίσης ὡς Σαμάς και ἐιδικὸν γραμματέα της Κοινότητος δι' ἡμῶσιαν ἡμέραν τον κ. Αραχαμίμ Μάτσαν ἐκ των παλαιῶν μελῶν της Κοινότητος προσφάραντος εις το παρελθὸν ἀμισθί τας υπηρεσίας του εις την Κοινότητα. Η ιδιότης του

ὡς ταμίου της Κοινότητος φρονούμεν ὅτι δεν ἀποτελεῖ ουσιώδες κώλυμα ἐφόσον δεν ὑπάρχει καταλλήλοτερος.

ΠΕΡΙΘΑΛΨΙΣ. Δεν υφίσταται. Εδώσαμεν οδηγίας να δαπανηθῇ ποσὸν μέχρι δραχ. 100.000 διὰ νοσήλεια κ.λπ. σαφῶς ἀσθενούντος ἐκ τύφου τελείως ἀπόρου Ἰλία Ἰσὴ την ἀνάγκην διεπιστώσαμεν αὐτοπροσώπως ἐπισκεφθέντες τούτον νοσηλευόμενον εις κεντρικὸν νοσοκομεῖον, ἀνάγκη ἀποστολῆς φαρμακευτικῶν ειδῶν ὧν στερεῖται παντελῶς και ἔχει ἀπαραίτητον ἀνάγκην ἰδίως κινήσης, ἀντιπυλνῆσης, ἀντιτυφικῶν ἐμβολίων κ.λπ. Ἐπίσης ἀνάγκη ἀποστολῆς ἀπαραιτητῶν ειδῶν διὰ τρεῖς ἐπὶ τόπου τελείως ἀπόρους και ἐστερημένους παντός ἀναγκαζούντος. Ἀνάγκη ἀποστολῆς κλινῶν και κλινოსκεπασμάτων ὧν ὡς διεπιστώσαμεν ἐπισκεφθέντες τας κατοικίας παντελῶς στερούνται. Αἱ περισσότεραι οἰκογένειαι εἶσαι εις τρώγλας της ἐπιτάξεως των οἰκίων των μη ἀρθείσης και εις οἰκτρὰν αὐτῶν κατάστασιν.

ΒΙΒΛΙΑ κ.λπ. Στερεῖται τελείως. Εδώσαμεν ἐντολὴν εις Κοινότητα Ἰωαννίνων να ἀποστείλῃ ἀνὰ πέντε θρησκευτικὰ βιβλία και ταλέθ. Ἐπίσης ἀνάγκη διορθώσεως σέφερ ὧν γράμματα ἐκ μακρὰς ἐγκαταλείψεως ἔχουν καταστραφεί.

Συνημμένον ὑποβληθέν ἡμῖν ὑπ' ἀριθ. 41 ὑπὸ σημερινῇ ἡμερομηνίαν ἐν σχέσει προς ἀνωμαλίαν ὡς ἀναφορὰ ἀποσταλέντα εἶδη ἡματισμοῦ ὑπεσχέθημεν σχετικῶς ὅτι θα ἐνεργηθῶσιν δέοντα.

Αἱ προβλέψεις μας διὰ την κοινότητα εἶναι ἀρκετὰ αισιόδοξαι και ἐάν τύχη ποίας τινὸς μερίμνης ἀσφαλῶς θα ἐπανακτήσῃ μέρος της ἀρχαίας της αἰγλης.

Εἰς τα παρόντα των διὰ την πληρὴ μέχρι σήμερον ἐγκαταλεινῶν των και διὰ την παρεχομένην μόνον εις τας φωνασκούσας γύρω της πρωτευούσης Κοινότητος ὑποστηρίξιν ἐδώσαμεν τας δεούσας ἐξηγήσεις ὑποσχεθέντες την ἀμέριστον συνδρομὴν μας ἐφόσον θα εἰχόμεν ὠρισμένα παρὰ των ἰδίων δεδομένα.

ΑΚΟΥΓΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΗΣΑΪΑ

Του ΤΖΙΟΥΖΕΠΠΕ ΟΥΝΓΚΑΡΕΤΤΙ

ΤΟ 1928 ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΣΑΝ ΜΑΡΙΝΟ όπου τον καιρό εκείνο κατοικούσα, ύστερα από παραμονή μιας εβδομάδας στο μοναστήρι του Σουμπιάκο, κατάλαβα ξαφνικά -αυτός ο χρόνος έμελλε να είναι για μένα η χρονιά των INNI- πως η ψυχή μου είχε ανοίξει στην γλώσσα της Λειτουργίας. Όχι ότι όλα αυτά τα χρόνια δεν ήμουν έτοιμος να αγαπήσω την γλώσσα αυτή με την αιώνια επικαιρότητά της.

Ακόμη από τις πρώτες μου ενασχολήσεις με την ποίηση, είχα προσπαθήσει να ψάχνω μέσα στη γλώσσα ένα μυστικό που με απομόνωνε από τα γεγονότα όσο καλύτερα θα με έδενε με την ζωή, όσο καλύτερα θα αποδεχόμουν τον πόνο. Και αν το μπαρόκ αυτό, που όφειλε αργότερα να προκαλέσει μέσα μου τα πρώτα σπέρματα του «Αισθήματος του χρόνου», με είχε προσελκύσει, ήταν ακριβώς γιατί προσπαθούσε επίμονα να ξανασυνθέσει μιαν αρμονία μεταξύ μύθων που προέρχονταν από ευαίσθητες πλάνες, και του αιώνιου, της αλήθειας, φανερώνοντας τελικά το ανεπανόρθωτο διαζυγισμό τους. (Η αντίθεση του Μιχαήλ Αγγελίου μεταξύ της «Έσχατης Κρίσης» και των τελευταίων «Πιετά»). Είναι γνωστό πως μέσα στο μπαρόκ όλα συμβαίνουν, σαν ένα μέρος της ανθρωπινής μας ιστορίας (αυτή η Αρχαιότητα που συρρικνώθηκε στη σιωπή κατά την διάρκεια αιώνων και την οποία ο Πετράρχης έμοιαζε να την έχει αποκαταστήσει μέσα στη δόξα της επιστήμης της) να βεβήλωνε το άλλο μέρος το ακόμα πιο παλιό, το κοντά στις ρίζες του είδους -και το οποίο η δική μας Αρχαιότητα είχε αποκρύψει πριν ακόμη το πρώτο μέρος μπορέσει κάπως να ριζώσει και να κάνει να ανθίσουν τα όνειρά της, καθώς ανταγωνίζονταν για να εξασθενήσουν την αμαυρώση της- μάλιστα, για χάρη των υποσχέσεων της πιο παλιάς Αρχαιότητας.

Και μη λησμονούμε ότι η πρώτη φάση εξελίχθηκε ξεκινώντας από ένα λάθος

εναντίον της Δημιουργίας και της Αποκάλυψης και τελειώθηκε χάρη στη συγγνώμη και την αθωότητα ενός θύματος, ανθρώπινου και συγχρόνως θείου. Ενώ η δεύτερη φάση γεννήθηκε από λήθη, από πάθος επιβολής, από ηδονή, από αλαζονεία και από την ανάμνηση και την μελαγχολία (Πετράρχης) σαν ένα θάμβος που το ακολουθούσε μία φρενίτιδα χωρίς μέτρο. Ενώ ο χώρος συνενώνονταν σε ηπειρους και οι γήινες αποπλανήσεις και η προγονική θέληση της δύναμης παρουσιάστηκαν ως επείγοντα συμπτώματα, συγχρόνως όμως και αναχρονιστικά, ενός δραματικού κακού. Αυτές οι ειδωλολατρικές φόρμες δεν μπορούσαν παρά να παρουσιαστούν ως επιτυχημένες φόρμες της ιστορίας μας, κιόλας απόμακρες, χωρίς αμφιβολία, αλλά που δεν είχαν λιγότερο ενσαρκώσει τους μύθους μας, τους μύθους που ο ενθουσιασμός της σαρκικής μας ζωής θα δόξαζε για πάντα, μύθους που εγγράφονταν μέσα στο αίμα μας. Και αυτές τις φόρμες με τα αγαπημένα χαρακτηριστικά, αστραφτερές μέσα σε απότομα κενά σύννεφων παντοτινών, δεν θα μπορούσε κανείς να παύσει να τις αγαπάει. Ακόμη και αυτές τις μορφές της απληστίας, που πιο φοβερή από κάθε τι, φανερώθηκε τώρα μέσα στην αποκάλυψη της ολικής ματαιότητας των προσπαθειών της: το άνοιγμα των ατλαντικών δρόμων σήμαινε ότι η φθορά η καλυμμένη κάτω από κινήσεις πολιτικής φιλοδοξίας ήταν πια ορατή απ' όλα τα μάτια.

Έτσι μέσα στη συσώρευση των μεταμορφώσεών τους, οι βιβλικές φόρμες

“ *Αν το μπαρόκ, με είχε προσελκύσει, ήταν ακριβώς γιατί προσπαθούσε επίμονα να ξανασυνθέσει μιαν αρμονία μεταξύ μύθων που προέρχονταν από ευαίσθητες πλάνες, και του αιώνιου, της αλήθειας, φανερώνοντας τελικά το ανεπανόρθωτο διαζυγισμό τους.* ”

φάνηκαν να συμπύκνωσης σε τύπους λαμπρούς: «Και ελάτε τότε σε συμπύκνωση, είτε το Αιώνιο». «Αυτό το ξύλο θα χρησιμοποιήσει στον άνθρωπο ως καύσιμος ύλη. Γίνεται ομοίως ένας Θεός ενώπιον του οποίου προσπίπτει κανείς... Αυτοί οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν και δεν καταλαβαίνουν τίποτε». «Αν κάποιος σας το πει: Συμβουλευτείτε αυτούς που επικαλούνται τους νεκρούς και τους μάντεις, αυτούς που ψιθυρίζουν και μουρμουρίζουν, απαντήστε: Δεν πρέπει ένας λαός να συμβουλευτεί τον Θεό του; Θα απευθυνθεί στους νεκρούς για χάρη των ζωντανών;» «Μας γεννήθηκε το μικρό παιδί, ο Υιός μας δόθηκε, ο Πατέρας της Αιωνιότητας, ο Πρίγκιπας της Ειρήνης». «Είσαι ο κρυμμένος Θεός, ο Σωτήρας». Οι μορφές του εφήμερου: σκόνη που το ελάχιστο φύσημα του ανέμου σκορπίζει. Η ιστορία. Το μηδέν. Η ανθρωπότητα. Αληθινή μόνον μέσα στην ταπεινώση, μέσα στην αναζήτηση της συμπύκνωσης με το Αιώνιο, και της απελευθέρωσης.

Τέτοιες είναι οι δύο παράλληλες κατευθύνσεις, ανάμεσα στις δύο, το μπαρόκ παραληρώντας δεν μπορεί να διαλέξει. Αλλά το να αποτύχει να κάνει μια μόνο συνεχόμενη γραμμή -όπως φαίνεται να το έχει καταφέρει ο Πετράρχης- έμοιαζε καταστροφή. Μέσα στο μπαρόκ, όπως μέσα σε κάθε άλλη τάση, δεν είναι οι φόρμες (που επιτρέπουν τους πιο δύστροπους μανιερισμούς) οι οποίες παρουσιάζουν το πιο μεγάλο ενδιαφέρον, ούτε και εδώ στη Ρώμη ακόμη, όπου μέσα σε μια αντιπαράθεση και σ' ένα απεριόριστο ανακάτεμα εποχών, όλα περνούν αδιάκοπα από την καταστροφή στη προσπάθεια ανακάτεμα εποχών, όλα περνούν αδιάκοπα από την καταστροφή στην προσπάθεια της αρμονίας, από την προσπάθεια της αρμονίας στην καταστροφή, δημιουργώντας ένα κλίμα μπαρόκ συνεχώς ενθουσιασμού.

Αλλά συνειδητοποίησα -από την εποχή του «Αίσθηματος του χρόνου»- το πνεύμα που από την ολοκλήρωση των τοιχογραφιών της Σιζτίνα μέχρι τα πρώτα μεγαλειώδη έργα του XVIIου αιώνα (στην ποίηση με τον Τ. Τάσσο) πάλλεται μέσα στην γλώσσα κάποιων τέλειων μεγάλων.

Είναι η καταστροφή που την μαντεύει κανείς, συναφής με την ίδια γλώσσα που θα εμπνεύσει τις υψηλότερες αναζητήσεις του Ρομαντισμού, και που εμπνέει τις σοβαρότερες αυτού του αιώνα. Αυτό που χωρίς αμφιβολία, προκαλεί περισσότερο ή λιγότερο ενσυνείδητα τέτοιες σύγχρονες συζητήσεις γύρω από το Μπαρόκ, είναι ότι φέρνουμε μέσα μας σήμερα, όπως άλλοτε, το αίσθημα της καταστροφής.

Μέχρις εδώ, το είδαμε, δεν ανέφερα παρά λόγια του Ησαΐα. Όταν τον ξαναδιαβάσει κανείς, τον έρχονται στο μυαλό παράξενες παρατηρήσεις, κυρίως ότι η ποίηση του αιώνα μας, περισσότερο παρά όποια άλλη δημιουργία, επιχειρεί να μιμηθεί την δημιουργία του πιο ποιητή των προφητών: στις εισαγωγές της ψαλμωδίας, στις έντεχνες αναφορές, στον τρόπο της προβολής, της τροποποίησης, της εξάπλωσης του χώρου στο άπειρο. Στη ριθμική συμμετρία που αστοχεί από την αντιθετική σύζευξη, βαθμιαία ή συνθετική, των εικόνων ή της

επιστροφής στην επωδό, με μια έννοια κάθε φορά ελαφρά διαφορετική.

Από την αίσθηση ότι έχει πέσει κανείς στο μέσο ενός πλήθους και ότι αναγνωρίζει τον έναν μετά τον άλλον (στο επάγγελμα, στο είδος του πνεύματος, στο λειτουργήμα) αυτούς που το συνθέτουν. Τέλος, και μάλιστα από το γεγονός ότι βρίσκεται κανείς σε μεγάλη θύελλα ουρλιάζοντας χωρίς να ακούγεται, μέσα σε θύελλα που ερημώνει την καρδιά.

Μόνο που σήμερα δεν πρόκειται σχεδόν ποτέ για ποίηση με περιεχόμενο θρησκευτικό. Κυρίως οι μοντέρνοι ποιητές, σε περιπτώσεις ιδιαίτερα αξιοσημείωτες, δέχονται την γοητεία των παραδοσιακών μουσικών ρυθμών που το αντί έχει συνηθίσει: τον αλεξάνδρινό, τον ενδεκάσλλαβο ή κάθε άλλο θεμελιακό στίχο, ανάλογα με την γλώσσα.

Την ονομάζω γοητεία, θέλγητρο, και είναι μια λέξη διαβολική, μια λέξη φύσης ειδωλολατρικής, υπερβολικής λατρείας ή αν το προτιμάτε, ηδονική. Και ιεροσουλία πιο σοβαρή: έφθασε κανείς στο σημείο να καρπώνεται την βιβλική γλώσσα για σκοπούς ηδονιστικών.

Υπάρχει πράγματι, μέσα στο τραγούδι αυτών των μοντέρνων ποιητών ή καλύτερα: παράλληλα με τις μετατονίσεις του τραγουδιού τους, υπάρχει μία αντίληψη του ιερού με τέτοια παραλλαγή που να θεωρείται βαθύτατα ξένο στο άγιο.

Και πώς θα μπορούσε κανείς πίσω από το γράμμα κάθε ποίησης, εφ' όσον είναι ποίηση, να μην ακούσει, όσο τεράστια και αν είναι η απουσία, τον φοβερό ρόγχο της αγωνίας και της προφητείας που χρησίμευε ως ζύμη στις κραυγές του μεγάλου Ιουδαίου; Για μας, είναι η απουσία μιας απουσίας. Τέτοια είναι η οδύνη μας.

[Ο **Τζιουζέππε Ονγκαρεττί** (1888 - 1970) γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια. Κορυφαίος Ιταλός ποιητής, αρχηγός της Σχολής του «ερμητισμού». Έργα: «Αίσθημα του χρόνου», «Η χαρά», «Μια κραυγή και τοπία», «Γη της επαγγελίας» κ.ά. Μεταφραστής του Σαίξπηρ, Μπλάιζ, Μαλλαρμέ, Γκόνγκορα, κ.ά. Το παραπάνω δοκίμιο δημοσιεύτηκε στην Εσθνή, Αυγούστου 1994, σε μετάφραση Σούλας Νικολοπούλου].

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ
Συνμελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Διανέμεται δωρεάν

Πρόταση για ανέγερση Μνημείου αφιερωμένου στους Εβραίους της Θεσσαλονίκης

Η Πανεπιστημιακή Κοινότητα της Θεσσαλονίκης υπέβαλε αίτημα για την ανέγερση του Μνημείου στο χώρο του Α.Π.Θ.

«Όσοι υπογράφουμε το κείμενο αυτό», πολίτες όλοι της Θεσσαλονίκης και επιστήμονες που εργαζόμαστε ή έχουμε εργαστεί στις διάφορες Σχολές του Πανεπιστημίου της, απευθυνόμαστε σε όλη την πανεπιστημιακή κοινότητα του Αριστοτελείου και ιδιαίτερα στις Αρχές της, και ζητούμε να αναλάβουν, όσο είναι νομική αξιόμη η επέτειος μνήμης των 50 χρόνων από το Μαρτύριο των Εβραίων συμπολιτών μας, συντονισμένη προσπάθεια για την ανέγερση, μέσα στο χώρο του Πανεπιστημίου, ενός Μνημείου αφιερωμένου στους άδικα και τραγικά χαμένους αυτούς συμπατριώτες μας, ενός μνημείου που θα αποτελεί, ευρύτερα σύμβολο της συλλογικής μνήμης και συνειδησης της πόλης μας απέναντι στους Εβραίους συμπατριώτες

μας, που έζησαν πολυάριθμοι επί αιώνες εδώ, που οδηγήθηκαν από τον κατακτητή σε τόπους μαρτυρίου και εξόντωσης (αφήνοντας συγγονιστικές μαρτυρίες της αγάπης τους προς την Ελλάδα), και που σήμερα συνεχίζουν -ολιγοαριθμητικοί, αλμυνο- και θα συνεχίζουν πάντοτε να μοιράζονται μαζί μας τη ζωή της μητέρας πόλης και τα προβλήματα και τις προοπτικές της πατρίδας. Την ανέγερση του Μνημείου αυτού τη θεωρούμε οφειλή της μεταπολεμικής Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα της πανεπιστημιακής της κοινότητας, που οι συνθήκες της ιστορίας και οι συγκυρίες της ζωής έφεραν να εργάζεται σήμερα στο χώρο όπου οι συμπατριώτες μας επί αιώνες και ως την Κατοχή έθαβαν τους νεκρούς των».

Απρίλιος 1994

* [Το κείμενο αυτό μετά τη συμβολική συγκέντρωση αρκετών υπογραφών θα σταλεί στις Πρωτανικές Αρχές και τη Σύγκλητο].

Οι υπογράφωντες:

Αλεξοπούλου Α. Πολυτεχνική Σχολή, Αρματο-
λοπούλου Φ. Φιλοσοφική Σχολή, Αναστα-
σιάδη - Συμεωνίδη Α. Φιλοσοφική, Ανδριό-
πουλος Δ.Ζ. Φιλοσοφική, Αποστολόπουλος Β.
Φιλοσοφική, Αργυροπούλου Π. Ιατρική,
Αυγελής Ν. Φιλοσοφική, Βασιλειάδης Α.
Φιλοσοφική, Βασιλειάδης Π. Θεολογική,
Βασιλείου Π. Φιλοσοφική, Βελούδης Ι.
Φιλοσοφική, Βέττας Α. Πολυτεχνική, Βιθβι-
δάκης Σ. Φιλοσοφική, Βούρτσος Ι. Φιλοσο-
φική, Γερογιάννου Α. Πολυτεχνική, Γέσιου -
Φλάτση Π. Νομική, Γεωργιάδη Κ. Φιλοσοφική,
Γεωργιάδης Α. Φιλοσοφική, Γουνιλάς Χ.
Φιλοσοφική, Δεληβογιατζής Σ. Φιλοσοφική,
Δημητριάδης Ε. Πολυτεχνική, Δημόπου-
λος Σ. Φιλοσοφική, Διδασκάλου Α. Πολυτε-
χνική, Δούκος Δ. Θεολογική, Ζαχαριάδης Α.
Πολυτεχνική, Ζαχαρόπουλος Ν. Θεολογική,
Ζηριάδης Β. Νομική, Ζιάκας Γ. Θεολογική,
Ζωήγος Σ. Φιλοσοφική, Θωμάδου Μ. Φιλο-
σοφική, Καζάκης Ι. Φιλοσοφική, Καΐσης Α.
Νομική, Καλογιάννη Ν. Πολυτεχνική, Καρα-
βιδόπουλος Ι. Θεολογική, Καραλέτσου Κ.
Πολυτεχνική, Καραναστάσης Α. Φιλοσοφική,
Καράγιαννου Χ.Α. Φιλοσοφική, Κατσα-
ρός Β. Φιλοσοφική, Κατσόββα - Μαυροκού-
δη Γ. Φιλοσοφική, Καννούλα Κ. Πολυτεχνική,
Κελπανίδης Μ. Φιλοσοφική, Κεοδόπου-
λος Α. Θεολογική, Κιουτούκας Γ. Φιλοσοφική,
Κοκόλη Μ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών
Σπουδών, Κοζόλης Ξ.Α. Φιλοσοφική, Κόντης
Β. Φιλοσοφική, Κοντογιάννη Μ. Φιλοσοφική,
Κοντογιάννης Α. Φιλοσοφική, Κόντος Ν.
Φιλοσοφική, Κοπιδάκης Μ. Φιλοσοφική,
Κορνηλάκη Π. Νομική, Κόρτη -
Κόντης Σ. Φιλοσοφική, Κούκουρα Δ. Θεολο-
γική, Λαδάς Π. Νομική, Λιουκούρη Ν. Φιλο-
σοφική, Λιπουρούλη Α. Φιλοσοφική, Λιπου-
ρούλης Δ. Φιλοσοφική, Μανιός Δ. Φιλοσοφική,
Μανιτάκης Α. Νομική, Μανωλεδάκης Ι.
Νομική, Μαργαρίτη - Ρόγκα Μ. Φιλοσοφική,

Μαρινιδής Π. Πολυτεχνική, Μανρουδής Α.
Φιλοσοφική, Μηττά Δ. Φιλοσοφική, Μιζέ Μ.
Φιλοσοφική, Μουλλάς Π. Φιλοσοφική,
Μπάνου - Τσιάνη Θ. Φιλοσοφική, Μπόκλου-
νι - Λαγοπούλου Κ. Φιλοσοφική, Μώρος Γ.
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Νικί-
τας Δ. Φιλοσοφική, Ξωχέλλης Π. Φιλοσοφική,
Οικονόμου Ι. Φιλοσοφική, Παπαγεωργίου
Ρ. Πολυτεχνική, Παπαδόπουλος Ε. Φιλο-
σοφική, Παπαδόπουλος Α. Πολυτεχνική,
Παπαϊωάννου Ν. Ινστιτούτο Νεοελληνικών
Σπουδών, Παπακώστας Γ. Πολυτεχνική,
Παπαμιχός Ν. Πολυτεχνική, Παπασάββας Χ.
Νομική, Παπούλια Β. Φιλοσοφική, Παρα-
σθενόπουλος Ν.Α. Νομική, Παρασσόλου Γ.
Φιλοσοφική, Πάρκιν Ρ. Φιλοσοφική, Πάσχος
Γ. Νομική, Πατάκας Δ. Ιατρική, Πανλίδης Θ.
Φιλοσοφική, Παχής Π. Θεολογική, Πετρίδης
Π. Νομική, Πιστάς Π. Φιλοσοφική, Πλάγγε-
σης Ι. Φιλοσοφική, Πλαστήρα - Βαλκάνου
Μ. Φιλοσοφική, Προκόβα Κ. Ινστιτούτο
Νεοελληνικών Σπουδών, Σακελλαρίδου Α.
Φιλοσοφική, Σαχάν Α. Χ. Πολυτεχνική, Σετά-
τος Μ. Φιλοσοφική, Σιάκος Α. Θεολογική,
Σιμώτα Α. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπου-
δών, Σκουτέρη - Διδασκάλου Ε. Φιλοσοφική,
Σκοίρης Π. Φιλοσοφική, Σταμάτης Κ. Νομι-
κή, Σταυροπούλου Σ. Φιλοσοφική, Σταυ-
ρου Μ. Φιλοσοφική, Συμεωνίδης Χ. Φιλοσο-
φική, Σφήκα - Θεοδοσίου Α. Φιλοσοφική,
Τάχος Α. Νομική, Τερζής Ν. Φιλοσοφική,
Τριβανοπούλου Α. Ινστιτούτο Νεοελληνικών
Σπουδών, Τσιτζίλης Χ. Φιλοσοφική, Τσιρ-
πασόγλου Β. Πολυτεχνική, Τρομάρας Α.
Φιλοσοφική, Τσιάνης Σ. Θεολογική, Τσιρι-
μώκου Ε. Φιλοσοφική, Τσιτρίδου Σ. Πολυ-
τεχνική, Τσιτσιλή Δ. Φιλοσοφική, Τσοχα-
τζίδης Σ. Φιλοσοφική, Φαρίνου Γ. Φιλοσοφική,
Φραντζή Α. Φιλοσοφική, Φωτίου Ν.
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Χαιώ-
τη Β. Φιλοσοφική, Χαιώτης Ι. Φιλοσοφική,

Χαστασόγλου Β. Πολυτεχνική, Χατζηκων-
σταντίνου Γ. Νομική, Χατζηκωνσταντίνου
Κ. Νομική, Χατζημιχαήλ Κ. Πολυτεχνική,
Χατζητάκη - Καψομένον Χ. Φιλοσοφική,
Χελιώτης Α. Φιλοσοφική, Χριστίδης Α.Φ.
Φιλοσοφική, Χριστοφορίδης Β. Θεολογική,
Χρυσανθόπουλος Μ. Φιλοσοφική, Χρίση Γ.
Φιλοσοφική, Ψευτογκάς Β. Θεολογική.

Το παραπάνω έγγραφο κατετέθη στην
Πρωτανεία του Α.Π.Θ. καθώς και τη
Σύγκλητο, τον περασμένο Οκτώβριο «με τη
βέβαιη ελπίδα ότι η πρόταση - αίτημα θα
υλοποιηθεί όσο γίνεται ταχύτερα», όπως
αναφέρουν χαρακτηριστικά στην επιστολή
τους οι καθηγητές, διευκρινίζοντας ότι
«Επειδή αυτή η πρόταση - αίτημα αφορά
μια οφειλόμενη πράξη που πιστεύουμε ότι
αποτελεί επιθυμία όλων των μελών της
Πανεπιστημιακής Κοινότητας του Αριστο-
τελείου, η συγκέντρωση των σχετικών υπο-
γραφών είναι συμβολική και περιοριστική
σε μερικές από τις Σχολές των».

Το έγγραφο αυτό κοινοποιήθηκε και
στην Ισραηλτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης,
η οποία με επιστολή της προς τους υπογρά-
φοντες καθηγητές ευχαρίστησε «όλους
όσους συνετέλεσαν το ιστορικό αυτό
έγγραφο». Μεταξύ άλλων η Ι.Κ. Θεσσαλονί-
κης αναφέρει στην επιστολή της: «Ναρκισ-
μική ιδιαίτερη συγκίνηση από την πρωτοβουλία
σας, η οποία τιμά το σύνολο της Πανεπιστη-
μιακής Κοινότητας, που αποδεικνύει ότι η
πνευματική ηγεσία της πόλης μας είναι
θεματοφύλακας των υψηλών πνευματικών
και ηθικών αξιών και πρωταρχικός σε κάθε
πρωτοβουλία διαφύλαξης της ιστορικής
μνήμης». Σημειώνεται ότι οι άλλοι καθηγη-
τές ήθελαν να υπογράψουν το ιστορικό
αίτημα αλλά δεν πρόλαβαν λόγω χρόνου.

Η γραμματική της Συνωμοσίας

Συνέχεια από την σελ. 2

ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΠΟΔΙΔΟΥΜΕ στον συνωμοτικό τρόπο αντίληψης των πραγμάτων απλούστευση και απλοϊκότητα. Αλλά η διάδοσή του είναι πολύ πιο εκτεταμένη από ό,τι φανταζόμαστε και πολύ μεγαλύτερη από την εμβέλεια των πολιτικών θεωριών. Αυτές έρχονται και παρέρχονται. Ο τρόπος αυτός σκέψης όμως έχει μακρά αντοχή. Συνδέεται με ιδέες Αποκάλυψης, με φόβους βαθείς. Με τη δαιμονοποίηση και τον εξαγνισμό. Με τη σύγκρουση του καλού και του κακού στην απόλυτη και καθαρή διάσταση τους. Ύστερα, το να ονοματίζεις τους υπευθύνους για τα βάσανα και τους φόβους σου, δίνει την εντύπωση ότι μπορεί να γίνει κάτι για να σταματήσουν. Ούτε τις συνωμοσίες τις φοβούνται μόνο οι λαϊκοί άνθρωποι. Θα τις βρούμε διατυπωμένες σ' όλη την κλίμακα της κοινωνικής ιεραρχίας. Εμπνέονται από τις τρέχουσες ιδεολογίες και τις εμποτίζουν. Είναι βαθύτατες εγγραφές, αφαιρέσεις του καθημερινού στη διαχρονία του. Προσωποποιούν το άγνωστο. Δίνουν συνοχή και εξηγητικό νήμα στον χαώδη κόσμο. Αποτελούν όμως ταυτόχρονα και σχήματα χειραγώγησης. Η διαχείριση του φόβου και η δημιουργία πανικού υπήρξε πάντοτε ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία στη δόμηση των σχέσεων εξουσίας. Μανθύας νομιμοποίησης. Και υπάρχουν πάντα πολιτικοί, και από υπουργικές θέσεις, που ψαρεύουν σ' αυτά τα θαλά νερά. Οι όροι μουςουλμανικό και ορθόδοξο τόξο, η απειλή της συρρίκνωσης του Ελληνισμού, όλες αυτές οι φοβίες που διατυπώνονται στη γραμματική της συνωμοσίας και στη συνέχεια αναπαράγουν την ιδέα της πλεκτάνης, συγκροτούν τον πυρήνα της εθνικιστικής ψύχωσης τα τελευταία χρόνια. Δεν πρόκειται για περιθωριακά φαινόμενα. Κινητοποιούν μάζες. Γεμίζουν πλατείες. Διαμορφώνουν δόγματα εξωτερικής πολιτικής.

Η ΣΥΝΩΜΟΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ δείχνει τα όρια της εκλογικής στην κοινωνία. Η ιστορία δεν εξελίσσεται στο πεδίο των ιδεών και των συνειδητών αποφάσεων αλλά σε σκοτεινά βάθη. Εκεί όπου φόβοι, απειλές, ανασφάλειες, άγχη, προκαταλήψεις, επιβιώσεις νοσητικών στάσεων που διαμορφώθηκαν εδώ και αιώνες, στήνουν έναν χορό που συμπαρασύρει τους ανθρώπους και τη ζωή τους σε ένα όνειρο (ή σ' έναν εφιάλτη), το οποίο αποδεικνύεται πραγματικότερο απ' ό,τι ορίζουμε ως πραγματικότητα.

ΜΑ ΔΕΝ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΥΝΩΜΟΣΙΕΣ; Θα ήταν εξίσου απλοϊκό να το αρνηθεί κανείς. Η συνωμοσία δεν είναι παρά μια ακραία, σχηματική περίπτωση ενός φαινομένου πολύ πιο σύνθετου. Της προσπάθειας να μετασχηματιστεί ή να χειραγωγηθεί η κοινωνία. Τι όμως είναι και τι μας φαίνεται συνωμοσία; Ποιο είναι το πραγματικό τους βάρος και οι διαστάσεις τους; Ποιες πετυχαίνουν, ποιες όχι, και γιατί; Όπως κάθε δράση, έτσι και η συνωμοσία, εισέρχεται σε ένα σύστημα δυναμικών αντιθετικών, ετερογενών και αλληλοβλεπτικών. Εδώ, η ετερογένεια των αποτελεσμάτων, σε σχέση με τις αρχικές προθέσεις, είναι ο κανόνας. Συνέπεια αυτής της ετερογένειας είναι και το γεγονός ότι η συνωμοσιολογία βαρύνει περισσότερο από την υποτιθέμενη ή πραγματική συνωμοσία.

(Οι αναγκαίες βιβλιογραφικές παραπομπές: Carlo Ginzburg, *Storia notturna*, 1989 και *Il giudice e lo storico*, 1991).

[* Ο κ. Αντώνης Λιάκος είναι αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο *Βήμα*, 10.4.1994].

Οι Εβραίοι όπως τους βλέπει η KGB

Ανέκδοτα ντοκουμέντα που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Pardes»

Ποια ήταν η στρατηγική της τέως KGB όσον αφορά στους Εβραίους; Η επιθεώρηση Pardes που εκδίδεται από το Le Cerf (1), παρουσιάζει μια πλευρά της ιστορίας. Η Francoise Thom, υπηγήτρια πανεπιστημίου από τη Ρωσία, συγγραφέας του βιβλίου «Η στιγμή Γκορμπάτσοφ» (2), αναδημοσιεύει μεγάλα αποσπάσματα ντοκουμέντων που ήρθαν στο φως χάρι στις φροντίδες της, από τα απόκρυφα αρχεία της KGB στη Βίλνα της Λιθουανίας, και τα οποία καλύπτουν τις δεκαετίες '70 και '80 μέχρι την Περestroϊκα.

Εκπλησστεί κανείς και δυσανασχετεί από αυτή την παλιά νοοτροπία της αστυνομίας που καμιά φορά με κακό ερασιτεχνισμό χρησιμοποιεί μια γλώσσα ακατάληπτη. Ξαναβρίσκει κανείς στην KGB την ίδια βρώμικη προτίμηση για ενστάλλαξη ιδεών με την τεχνική του κορεσμού, είδος στο οποίο διέπρεπε η τσαρική αστυνομία, η Okhrana, εμπνευστρια, το 1897, των πολύ γνωστών «Πρωτόκολλων των Σοφών της Σιών». Ο πραγματικός κυνισμός της «KGB» που συνίσταται στο να εκμεταλλευτεί την εύλογη και επώδυνη ανάμνηση του Ολοκαυτώματος, συναγινώζεται την αντισημιτική μανία η οποία πέρα από τις επιταγές της χρησιμοποίησης, διακατέχει ακόμη τη νοοτροπία του πράκτορα της KGB έστω και στα μέσα της δεκαετίας του '80.

Ένα φωτισμένο χειρίδιο που χρονολογείται από το 1986 επανέρχεται έτσι χωρίς περιπλοκές στο παλιό τροπάριο σύμφωνα με το οποίο στη Γαλλία «οι πολυάριθμοι Εβραίοι κατέχουν σημαντικές θέσεις στις ανώτερες βαθμίδες της διοίκησης» όπως και στην οικονομία, την τεχνολογία και, όπως εξυπακούεται, στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Σύμφωνα

να με το χειρίδιο αυτό πρέπει να επωφεληθεί κανείς από το γεγονός ότι «σε μια τόσο μεγάλη αστική αφομοιωμένη εβραϊκή τάξη, μέσα στους κόλπους αυτών των διανοουμένων της αριστεράς οι οποίοι έχουν εθνικούς δεσμούς με την ΕΣΣΔ, αναπτύσσονται αντισημιτιστικές τάσεις, πράγμα το οποίο διευκολύνει τη διάδοση μέσα σ' αυτή την ομάδα ροστών που μας είναι χρήσιμες και προσφέρουν στην KGB διευρυμένες πιθανότητες εκμετάλλευσης των διαστάσεων απόψεων με τους εξτρεμιστικούς σιωνιστικούς κύκλους προς το συμφέρον των σοβιετικών υπηρεσιών». Όταν τίθεται θέμα περιγραφής του πορτραίτου - ρομπότ του προς προσηλυτισμό Εβραίου, έστω κι αν είναι ένας θρησκόος Εβραίος, οι αξιόδοιοι της KGB δανείζονται τα κριτήριά τους επιλογής από τον πιο παραδοσιακό αντισημιτισμό - αυτόν τον αντισημιτισμό που είναι αμερικανικής προελεύσεως όπως το τραγικό θλιβερό βιβλίο ο «Διεθνής Εβραϊσμός» του Χένρυ Φόρντ, ο οποίος κατέχει μια καλή θέση στις βιογραφίες της KGB.

Πέρα από το σκάνδαλο που αποτελεί, στην καρδιά της μεταπολεμικής Ευρώπης, η επιμονή ενός γνήσιου κρατικού αντισημιτισμού, τα ανακαλυφθέντα από την Francoise Thom επιτρέπουν να συλλάβουμε έναν άλλον απόηχο: εκείνον της σύγκρουσης των σοβιετικών διοικούντων οι οποίοι έχουν ήδη συνειδητοποιήσει μια πιθανή έκρηξη της αυτοκρατορίας.

N.W.

(Από την *Le Monde* 16.9.1994).

(1) αριθμ. 19 - 20/1994, σελ. 337, 125 F.

Το τεύχος είναι αφιερωμένο σ' ένα φάκελλο πάνω στο θέμα «Η θρησκεία ως επιστήμη» υπό τη διεύθυνση των Jean Baumgarten και Shmuel Trigano.

(2) Του εκδοτικού οίκου Pluriel - Hachette.

ΡΑΦΑΗΛ ΦΡΕΖΗ:

Η Ισραηλιτική Κοινότητα του Βόλου

(Βόλος: εκδ. Ωρες, 1994)

✓ Ένα πολύ ενδιαφέρον για την ιστορία του Βόλου βιβλίο εκδόθηκε πρόσφατα από τις βολιώτικες εκδόσεις «Ωρες». Πρόκειται για την ιστορία της ισραηλιτικής κοινότητας του Βόλου, που συνέγραψε ο πρόεδρος της κ. Ραφαήλ Φρεζής, ο οποίος με πολλή αγάπη συγκέντρωσε το υλικό του. Είναι άλλωστε γνωστό το ενδιαφέρον του και οι δραστηριότητές του για τα ζητήματα της Κοινότητας. Οι λόγοι που τον οδήγησαν στη μελέτη αυτή ήταν πολλοί: «Η σκιαγράφηση της κοινοτικής ιστορίας ήταν αρκετά δύσκολη, γιατί δεν υπήρχαν αρχεία παλιά, αφού καταστράφηκαν από τους Γερμανούς το 1943. Οι παλαιοί δεν υπήρχαν στη ζωή για να αντλήσουμε πληροφορίες και οι νεότεροι πολύ λίγα γνώριζαν. Αυτός ήταν ακόμα ένας σοβαρός λόγος για να καταγράψουμε και να διαφυλάξουμε όσα τουλάχιστον στοιχεία υπήρχαν».

Σημειώνουμε ότι το βιβλίο προλογίζουν ο κ. Μαρσέλ Σολομών εκ μέρους της Κοινότητας του Βόλου και ο κ. Στέφανος Ροζάνης, διευθυντής του Εβραϊκού Μουσείου της Ελλάδας.

Στο πολυσέλιδο βιβλίο του ο κ. Φρεζής καταγράφει την έντονη ιστορία της κοινότητας και των μελών της από την ίδρυση της Συναγωγής το 1865 μέχρι σήμερα. Τα θέματα είναι πολλά και ενδιαφέροντα όπως ο αρχιραββίνος του Βόλου Μωσής Συμεών Πέσσαχ, το Εβραϊκό Σχολείο, το Εβραϊκό Νεκροταφείο, οι Σύλλογοι της Κοινότητας, η σιωνιστική ιδέα, η συμβο-

λή των Εβραίων στο συνδικαλιστικό κίνημα, στη γερμανική κατοχή και στην Εθνική Αντίσταση, το οδυνηρό χρονικό του διωγμού, οι επαγγελματικές ασχολίες και τα επώνυμα και ονόματα των μελών, οι δρόμοι του Βόλου με εβραϊκά ονόματα, το εργοστάσιο Μουτζούκου - Λεβιάθαν, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, η οικογενειακή και θρησκευτική τους ζωή, οι εβραϊκές γιορτές και τα ήθη και έθιμά τους.

Το βιβλίο εμπλουτίζεται με πολλές σχετικές φωτογραφίες, παλιότερες και νέες, που βοηθούν στη σκιαγράφηση της κοινοτικής ιστορίας των Εβραίων του Βόλου.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι το βιβλίο αυτό δεν ενδιαφέρει μόνο τα μέλη της Κοινότητας, αλλά όλους τους βολιώτες, διότι οι Εβραίοι διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη ζωή της πόλης. Έτσι λοιπόν έρχεται να καλύψει ένα μεγάλο κενό στην ιστορία της πόλης.

Δημοσθένης Πετρούτσος

(Από το περιοδικό Έλευσις, Σεπτέμβριος 1994)

ΝΙΚΟΥ ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ:

Μακεδονική Ρουλέτα

(Θεσσαλονίκη: Ρέκος, 1994).

✓ Η «Μακεδονική Ρουλέτα» είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα, στο οποίο προτάσσεται το ιστορικό προσκήνιο του κεντρικού μύθου, ενώ ο επίλογος επαληθεύει την κεντρική γραμμή του μύθου. Ο κ. Ν. Πασχαλίδης έχει γράψει νομικά και ιστορικά μελετήματα, το δε συγκεκριμένο βιβλίο βραβεύτηκε από το δήμο Θεσσαλονίκης.

ΝΕΣΤΟΡΑ ΜΑΤΣΑ:

Γράμματα του Ιωσήφ - Κείμενα του διωγμού

(Αθήνα: εκδ. Εστία, 1994).

✓ Το βιβλίο αυτό που περιέχει κείμενα του διωγμού, το συνθέτουν μία σειρά από γράμματα σε μια μικρή κρατούμενη

των στρατοπέδων συγκέντρωσης, οι απαντήσεις σ' αυτά τα γράμματα, σελίδες ημερολογίου από το Μαουτχάουζεν και μια εκτενής νουβέλα από την Κατοχή. Η εικονογράφηση είναι με σχέδια της ζωγράφου Βασιλικής, που έγιναν ειδικά γι' αυτή την έκδοση κι από αυθεντικά οπτικά ντοκουμέντα από τα αρχεία των στρατοπέδων.

Σε καιρούς βίας και αγριότητας όπως είναι αυτοί που ζούμε, τα «Γράμματα του Ιωσήφ» και τα άλλα κείμενα του διωγμού αποκτούν μία ξεχωριστή επικαιρότητα και συνθέτουν μια ανθρώπινη κραυγή διαμαρτυρίας στον παραλογισμό της βίας και του πολέμου.

ΜΙΣΕΛ ΦΑΪΣ:

Αυτοβιογραφία ενός βιβλίου

(Αθήνα: εκδ. Καστανιώτη, 1994).

✓ Η «Αυτοβιογραφία ενός βιβλίου» είναι το πρώτο μυθιστόρημα του Μισέλ Φαΐς (προηγήθηκε μια ποιητική συλλογή, το 1983) και αποτελείται από τρία σαφώς διακεκριμένα μεταξύ τους μέρη. Στο πρώτο, ο αναγνώστης βρίσκεται ενώπιον ενός εξαιρετικά ετερόκλητου πραγματολογικού υλικού, που έχει θέμα του την ιστορία (κοινωνική, πολιτική και πνευματική) της Κομοτηνής. Αποκόμματα εφημερίδων, δικαστικά πρακτικά, συνομιλίες ή συνεντεύξεις με ανθρώπους της πόλης, καθώς και διαφημιστικά ή σποτάκια εποχής συγκροτούν εδώ, στο άνοιγμα του βιβλίου, ένα πανόραμα του κόσμου από τον οποίο θα προέλθουν, στα επόμενα τμήματα, οι μυθιστορηματικοί ήρωες. Η παράταξη των στοιχείων φαίνεται τυχαία, αλλά μόνο περί αυτού δεν πρόκειται. Στο δεύτερο μέρος, και ενόσω έχουν ήδη εισαχθεί τα πρόσωπα των πρωταγωνιστών, το φαινόμενο τυχαίο παιχνίδι αρχίζει να αποκτά λογική συνοχή: αφηγίτες ή τόποι των πρώτων σελίδων εντάσσονται οργανικά στη

δράση και πλαισιώνουν κατ' οικονομίαν την κεντρική εξέλιξη.

Στο τρίτο μέρος επέρχεται η κάθαρση: αν μπορούμε να ονομάσουμε κάθαρση την αποψίλωση των ηρώων από κάθε πρόσχημα ή εξιδανίκευση που ενδεχομένως τους συνόδευαν ως τώρα.

Δύο είναι, νομίζω, οι στόχοι του συγγραφέα στην «Αυτοβιογραφία ενός βιβλίου». Ο ένας συνδέεται με τη γραφή, ο άλλος με το νόημα, με τη λογοτεχνική σημασία. Στο επίπεδο της γραφής, η πρόθεση του Φαΐς γίνεται εύκολα κατανοητή, υπό τον όρο ότι θα προσέξουμε τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζει (ή μάλλον σκηνοθετεί) το έργο του. Όλη η πλοκή οργανώνεται επί τη βάσει μιας καθαρώς ενδοκειμενικής συνθήκης. Παρακολουθώντας ένα μυθιστόρημα που εξελίσσεται μέσα σε ένα άλλο μυθιστόρημα, γρήγορα καταλαβαίνουμε ότι ο δημιουργός οδεύει στους αντιποδες τόσο του ρεαλισμού όσο και της λογοτεχνίας των τεκμηρίων - είδη με τα οποία ο Φαΐς παίζει επί μακρόν, για να πληξει εντέλει τον κανόνα τους στο κέντρο του: στο πεδίο της αληθείας και της αληθοφάνειας. Διότι η αλήθεια στην «Αυτοβιογραφία» μετακινείται συνεχώς προς το βάθος της σκηνής (χωρίς να μας αποκαλυφθεί ποτέ εξ ολοκλήρου), ενώ η αληθοφάνεια υπονομεύεται κατ' εξακολούθησιν και συστηματικά, αφού ο αφηγηματικός ιστός διαλύεται κάθε τόσο μπροστά στα μάτια μας, για να επανασυντεθεί αμέσως σε μιαν άλλη, εντελώς διαφορετική μορφή, που θα αντικατασταθεί με τη σειρά της από μια καινούρια (και πάλι απρόβλεπτη) φόρμα, σ' έναν διαρκή κύκλο εναλλαγών και μεταμορφώσεων, σ' έναν ατέλειωτο χορό ανακατοπτρισμών και φωτισκιάσεων.

Η ηθελμμένη αυτή εξάρθρωση ή εξαλλαγή της μυθιστορηματικής σύμβασης υποστηρίζεται και από ορισμένες επικοινωνιακές μεθόδους, όπως η υφολογική ποικιλία και η εκφραστική πολυμέτρητα: λόγια της πειρασ-

επαγγελματικά ιδιώματα, δημοσιογραφικά στερεότυπα και ψήγματα δοκιματικού λόγου ενοφθαλμίζονται σε μία πολυσυλλεκτική αφήγηση (εσωτερικός μονόλογος, αντικειμενική περιγραφή, πρωτοπρόσωπη εξομολόγηση), που μας οδηγεί αργά αλλά σταθερά στον άλλο σκοπό του Φάις: στο πλαίσιο ενός δραματικού (όχι όμως και μελοδραματικού ή αισθητολογικού) περιεχομένου το οποίο παράγει συγκίνηση χωρίς να εκβιάζει τη συμμετοχή μας και δημιουργεί αυτούς και άρτιους χαρακτήρες χωρίς να καταφεύγει στην αγοραία ψυχολογία ή τον ναρκισσιστικό και φλύαρο θρήνο.

Ο Ευθύμης και ο Μάκης (ο βιογράφος και ο βιογραφούμενος του υπό κατασκευήν, εντός της πλοκής βιβλίου) ζουν το δράμα τους με πεισματική υπομονή και δύναμη: κατεβαίνοντας ως τον πάτο της συνειδησής τους και τρώγοντας κυριολεκτικά τις σάρκες τους (ο ένας για να δώσει διέξοδο στην κλειστοφοβία και στο ριζωμένο πανικό του, ο άλλος για να καταπολεμήσει τη βραδυγλωσσία του) καταφέρνουν εν κατακλείδι να εξοικειωθούν με τη σκοτεινή ή την κακή τους μοίρα και να κερδίσουν κάποιες σπιθαμές ισορροπίας στο σκοτεινό ή μίζερο περιβάλλον που τους προσδιόρισε. Με ποιον τρόπο; Με το αλκοόλ, με την τέχνη, με την έντονη ή προκλητική εξωστρέφεια. Τι σημασία έχει όμως τελικά; Το ουσιαστικό είναι άλλο: η αδρή απεικόνιση της περιπέτειάς τους και η δραστική γλωσσική τους σκιαγράφηση. Σε μία σύνθεση όπου γλώσσα και συνείδηση αλληλοτροφοδοτούνται αδιάκοπα, για να μας θυμίσουν ότι η λογοτεχνία πέρα από εξομολογητήριο ή καθαρτήριο ψυχών, είναι πρωτίστως η φαντασία και οι κόποι του συγγραφέα στο εργαστήριό του.

Βαγγέλης Χατζηβασιλείου

(Από την Ελευθεροτυπία 12.12.1994)

ΔΙΟΝΥΣΗ Κ. ΜΑΓΚΛΙΒΕΡΑ:

Σε εποχή πολυσήμαντη

(Αθήνα: οι Εκδόσεις των Φίλων, 1994)

✓ Ο δεύτερος συγκεντρωτικός τόμος δοκιμίων του κ. Διονύση Κ. Μαγκλιβέρα χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες, οι οποίες, κατά τον συγγραφέα, «αποτελούν ελπίδες στήριξης των έργων των ανθρώπων».

Στην πρώτη ενότητα, με τίτλο «Μυστικοί Χώροι» εξετάζονται ανθρώπινα συναισθήματα και καταστάσεις που προκύπτουν ως αποτέλεσμα των σχέσεων με τους άλλους: η χαρά, η πικρία, η ελπίδα, ο χρόνος, η σωπή, η λειτουργία της συνειδησης κ.ά.

Η δεύτερη ενότητα, με τίτλο «Πορεία αγωνίας», περιλαμβάνει παρουσίαση και βαθύ προβληματισμό πάνω σε διάφορα

θέματα της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

Στην τρίτη ενότητα, με τίτλο «Πνευματικοί δημιουργοί και δημιουργήματα», καταχωρούνται σκέψεις του συγγραφέα για το περιεχόμενο της μόρφωσης, την ανατομία του γραψίματος, τις σχέσεις συγγραφέα και πολιτικής εξουσίας και την πνευματική σημασία του δοκιμίου.

Τέλος η τετάρτη ενότητα, με θεματικό τίτλο «Η Ελλάδα στην Ευρώπη», περιλαμβάνει απόψεις για την πορεία του Ελληνι-

σμού προς το 2000 μέσα στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης.

Όπως γίνεται φανερό, το περιεχόμενο της νέας συλλογής δοκιμίων του κ. Μαγκλιβέρα περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία θεμάτων, καθοριστικών για την ανθρώπινη ζωή και ειδικότερα για εκείνη του Έλληνα πολίτη. Η μέθοδος που ακολουθεί ο συγγραφέας στην ανάπτυξη των θεμάτων του στηρίζεται στην πολύπλευρη ερευνητική συζήτηση πριν καταλήξει επαγωγικά στις προσωπικές του τοποθετήσεις.

ΠΑΛΙΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Στον ημερήσιο Τύπο της 14ης Οκτωβρίου 1947 δημοσιεύθηκε η φωτογραφία αυτή με την ακόλουθη λεζάντα: «Η εβραϊκή παροικία υποδεχόμενη τον αφιχθέντα αρχιραββίνον Παλαιστίνης Αβραάμ Σιράμπερ» Σημ. «Χρονικών»: Από αριστερά προς τα δεξιά: πρώτη σειρά ο Ραββίνος Αθηνών Ηλίας Μπαρτζιλάς, ο Αρχιραββίνος Παλαιστίνης Αβραάμ Σιράμπερ, ο Άσερ Μωυσίς και ο Κανάρης Κωνσταντίνος και Πίσω: ο δικηγόρος Δανιήλ Αλχανάτης, ο Βίτωρ Λαζάρου Ελιέζερ, ο Λεών Άντζελ, ο Σαμ Σαρουνλίδης και (πιθανώς) ο Αιμίλιος Χαΐμης.

Από επιμνημόσυνη δέηση για τα θύματα του Ολοκαυτώματος (1957). Διακρίνονται, μεταξύ άλλων οι Κανάρης Κωνσταντίνος και Ισιδ. Αρούχ

[Σημείωση «Χρονικών»: Οι παλιές φωτογραφίες που δημοσιεύονται ο' αυτά τη στήλη ανήκουν σε ιδιώτες, ο οποίοι δεν διαθέτουν τα ιλάρη στοιχεία των εικονιζομένων γεγονότων και προσώπων. Παρακαλούμε όσους αναγνωρίζουν πρόσωπα ή διαθέτουν άλλα συμπληρωματικά στοιχεία (ημερομηνίες κ.λπ.) να μας γράφουν για να συμπληρώσουμε το σχετικό αρχείο. Επίσης παρακαλούμε όσους διαθέτουν παλιές φωτογραφίες να μας τις στείλουν προς δημοσίευση επί επιστροφής].

ENGLISH SUMMARY

of the Contents of Issue No 134

NOVEMBER - DECEMBER 1994

- ✓ In an article entitled «The Grammar of Conspiracy», Professor Antonis Liakos discusses the medieval concept of the prevalence of «conspiracies against society: conspiracies which, if the racists are to be believed, continue to exist today». Professor Liakos points out that although conspiracies were always thought to exist, their dimensions and importance varied. The involvement in them of «the Jews and Masons» is proof that **«conspiracy-mongering is more important than the actual or alleged conspiracy»**.
- ✓ In an article on **Maimonides, Ideas on economics**, Professor Lazaros Houmanidis detects an influence from Aristotle in the Jewish philosopher's efforts to grasp the ultimate Logos of being, conducting the discussion in the light of Talmudic wisdom.
- ✓ We reprint in translation an article by Richard Kay published in the *Daily Mail* of 23 July 1993 on the contribution of **Princess Alice of Greece** (mother of the Duke of Edinburgh) to saving Greek Jews during the German Occupation. Princess Alice's role was acknowledged by the posthumous award to her, by Yad Vashem, of the title of «Righteous among the Nations».
- ✓ We reprint from a book by Adamantios Papakostas, first published in 1882, an extract referring to the **attitude adopted by the Jews on the liberation of Larissa** (Thessaly) from the Turks.
- ✓ The history of the **Jewish community of the Aegean island of Chios** - a community whose existence was terminated by the Holocaust - is outlined in an article by secondary school headmaster Christos Gatanas. The historian Josephus tells us that when King Herod visited Chios in 12 BC he met Jewish islanders.
- ✓ The particular nature of the art of Alexandria, with its influence from Greek thought, is examined by the late Julio Caimi in a study entitled **«The Soul of Alexandrine Art»**. As he notes, «in Judea Greek portrait-painting found the expression it had required, which gave birth to Byzantine Icon-painting and was remodelled by the Italians with their mild nobility».
- ✓ On 22 May 1946, shortly after the Holocaust, Kanaris Konstantinis visited the **Jewish community of Arta** in Epirus. It consisted of 58 Jews, 24 of whom had returned from concentration camps, as against a figure of 384 before the persecution began. In his report to the Central Board of Jewish Communities in Greece, K. Konstantinis describes the state of the members of the community and their monuments.
- ✓ In a petition to the university community of Thessaloniki, 133 members of the teaching staff call for the **erection of a monument to the city's Jews** who were exterminated in the Holocaust.
- ✓ An article published in the French periodical *Pardes* (no 19-20, 1994) provides us with figures for the **Jewish population of Europe** found in the secret KGB archives at Vilna in Lithuania.
- ✓ In an essay entitled «Listening to Isaiah», the Italian poet Giuseppe Ungaretti, leader of the Hermetic school, describes the philosophical thoughts which emerged from a reading of the Book of Isaiah.
- ✓ The issue ends with a number of book reviews.

